

Povijest hrvatsko-mađarskih diplomatskih odnosa u 20. stoljeću

Moslavac, Alen

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:156393>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Diplomski studij povijesti i mađarskog jezika i književnosti

Alen Moslavac

Povijest hrvatsko-mađarskih diplomatskih odnosa u 20. stoljeću

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Diplomski studij povijesti i mađarskog jezika i književnosti

Alen Moslavac

Povijest hrvatsko-mađarskih diplomatskih odnosa u 20. stoljeću

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

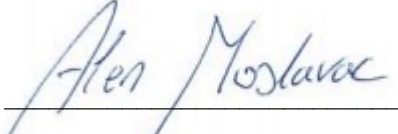
Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 12. rujan 2019.

0122219617

ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Fokus rada stavljen je na diplomatske odnose između Hrvatske i Mađarske tijekom 20. stoljeća. Početak razmatranja diplomatskih odnosa započinje 1918. godine ulaskom Države Slovenaca, Hrvata i Srba u državnu zajednicu s Kraljevinom Srbijom te osnivanjem Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca pa sve do 1997. godine i mirne reintegracije Podunavlja u sastav Republike Hrvatske. Tijekom participacije Hrvatske u višenacionalnim zajednicama, gledaju se diplomatski odnosi isključivo države kojoj je tada Hrvatska pripadala (Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija i Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija) i Mađarske. Rad donosi širu sliku hrvatsko-mađarskih odnosa, ne odvajajući ju izvan globalnih povijesnih i diplomatskih procesa koji su nesumnjivo utjecali na diplomatske odnose Hrvata i Mađara. Primarno je rad koncipiran oko glavnih točaka problema bilateralnih odnosa poput pitanja Male Antante i mađarskog revizionizma u međuratnom periodu, pitanja Međimurja tijekom Drugog svjetskog rata, krize odnosa Jugoslavije sa Sovjetskim Savezom i sovjetska intervencija u Mađarskoj te potrebe priznanja Hrvatske neovisnosti od Jugoslavije i mađarske uloge u tim naporima.

Ključne riječi: Hrvatska, Mađarska, Jugoslavija, diplomacija

Sadržaj

Sažetak.....	4
Uvod.....	6
1. Teorija i metodologija.....	8
1.1 Teorija diplomacije.....	8
1.2 Analiza vanjske politike.....	10
1.3 Metodologija rada.....	10
2. Nasljeđe Austro-Ugarske.....	11
2.1 Svaka država nesretna je na svoj način.....	11
2.2 Od pomirenja do razlaza.....	13
3. Kraljevina Jugoslavija i Kraljevina Mađarska (1918. – 1941.).....	15
3.1 Stanje u Kraljevinama nakon Velikog rata.....	15
3.2 Od neizvjesnosti do Male Antante.....	18
3.3 Jugoslavensko-mađarski odnosi 1930-ih.....	20
4. Nezavisna Država Hrvatska i Mađarska (1941. – 1945.).....	23
5. Odnosi SFR Jugoslavije i Mađarske (1945. – 1990.).....	28
5.1 Poslijeratne prilike u Jugoslaviji i Mađarskoj.....	28
5.2 Od prekida odnosa do Mađarske revolucije 1956.....	31
5.3 Mađarska revolucija 1956. i uloga Jugoslavije.....	34
6. Put ka hrvatskoj samostalnosti – Odnosi Republike Hrvatske i Mađarske (1990. – 1997.).....	38
6.1 Pad komunizma – mirno i krvavo.....	38
6.2 Mađarska potpora hrvatskoj borbi za neovisnost.....	39
6.3 Međunarodno priznanje.....	41
6.4 Djelovanje veleposlanstva RH u Mađarskoj.....	42
Zaključak.....	46
Popis literature.....	48

Uvod

Diplomatski odnosi Hrvata i Mađara tijekom 20. stoljeća pokazuju svu kompleksnost diplomacije te različite politike vođenja vanjskih odnosa jednih i drugih. Dodatnu težinu daje i činjenica da je Hrvatska veći dio toga stoljeća bila sastavnim dijelom višenacionalnih država te nije samostalno kreirala vanjsku politiku. Kada sve ovo začinimo i s globalnim društvenim procesima, najvećim ratom te najvećom polarizacijom svijeta u povijesti, dolazimo do višestruke slojevitosti čimbenika u diplomatskim odnosima dviju država. Iako veliki broj teoretičara vanjske politike i diplomacije minorizira utjecaj unutarnje politike na vanjsku te ih često odvajaju kao nepovezane, ipak kada pogledamo utjecaj mijenjanja unutarnjih struktura na vanjske odnose, dolazimo do zaključka da su unutarnja i vanjska politika pojedine države strogo povezane. Rad se bazira isključivo na povijesnom pristupu međunarodnim odnosima, kao tradicionalističkom pristupu uvjetovanim isključivo događajima iz prošlosti. Takvim pristupom moguće je razaznati dinamične promjene na međunarodnoj sceni, ali i promjene u odnosima dviju država. Raščlanjivanjem povijesnih uvjeta i geometrijskom progresijom, koju se dovodi u direktnu vezu s razvojem povijesnih tokova te nastankom novih država, dolazi se do odgovora o procesu i razvoju međunarodnih odnosa.

Pregled povijesti diplomatskih odnosa Hrvatske i Mađarske u ovome radu započinje ujedinjenjem Države Slovenaca, Hrvata i Srba s Kraljevinom Srbijom 1. prosinca 1918. godine te stvaranjem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (dalje: Kraljevine SHS), odnosno, od 1929. godine, Kraljevine Jugoslavije. Iako se radi o svojevrsnom *in medias res* uključivanju u problematiku odnosa s Mađarskom, valja napomenuti kako prije toga nije bilo niti moguće pratiti diplomatske odnose Hrvata s Mađarima s obzirom da su bili dijelom iste države te su njihovi odnosi bili isključivo unutarnja stvar Austro-Ugarske Monarhije. Međutim, kako se ne bi radilo o naprasnom uključivanju, rad donosi i kratak pregled odnosa Mađara i Hrvata od početka 20. stoljeća. Isto tako, važno je napomenuti da ovo *de facto* i nisu odnosi Mađarske i Hrvatske s obzirom na nedostatak hrvatske neovisnosti. Ipak, participacijom Hrvata u vanjskoj politici Kraljevine SHS (npr. Ante Trumbić kao ministar vanjskih poslova kraljevske vlade) te dominantnošću ideje jugoslavenstva u početnoj fazi, odnosno teze jednog naroda s tri plemena, možemo zaključiti o uključenosti Hrvata u kreiranju vanjske politike Jugoslavije te shodno tomu i općenito prihvatiti odnose Kraljevine Jugoslavije i Mađarske kao ekstenziju hrvatsko-mađarskih odnosa onoga vremena. Glavni problem tadašnje diplomatske politike između Mađarske i

Kraljevine Jugoslavije bio je višestruko slojevit. Nakon turbulentnih poslijeratnih godina i proglašenja Mađarske Sovjetske Republike tek konsolidacijom Miklósa Horthyja, bivšeg austro-ugarskog admirala, kao regenta ponovno uspostavljenog Mađarskog Kraljevstva 1920. godine dolazi i do diplomatskih kontakata na relaciji Beograd – Budimpešta. Ipak, izborom revizionističkih dužnosnika, Mađari si nisu učinili uslugu te je većina zemalja Male Antante, uključujući i Kraljevinu Jugoslaviju, s oprežnošću pratila mađarske poteze.

Nakon raspada Kraljevine Jugoslavije te njemačke okupacije i formiranja Nezavisne Države Hrvatske (dalje: NDH) 10. travnja 1941. godine, pratit ćemo odnose NDH i Mađarske u ratnom periodu. Mađarska je bila prva zemlja koja je priznala ustašku tvorevinu NDH, istog dana kada ju je proglasom uspostavio Slavko Kvaternik, bivši austro-ugarski časnik. Iako su obje države bile članice Trojnog pakta, njihova međusobna koegzistencija te diplomatski odnosi nisu bili na zadovoljavajućoj razini dvaju, nazovimo, saveznika. Mađarska okupacija Međimurja bio je glavni predmet spoticanja te prepirki na diplomatskoj razini.

Restauracija jugoslavenske tvorevine, ovoga puta pod komunističkim pokroviteljstvom, donijela je i nove izazove u diplomatskim odnosima. S obzirom na to da je mađarskim komunistima trebalo čak tri godine nakon rata za konačno hvatanje kormila mađarske države, u tom periodu teško je i pratiti diplomatske odnose jer konzularna predstavništva nisu bila stalna. Odmah po prihvaćanju uzda Mátyás Rákosi je, kao najvjerniji učenik Josifa Staljina, konstatno napadao tekovine Narodnooslobodilačke borbe te Josipa Broza osobno, optužujući ih za ugrozu socijalističkih vrijednosti. Već je tada buktao i sukob na relaciji Tito – Staljin, stoga ne čudi da je najbolji moskovski poslušnik učinio onako kako je Staljin naložio. Jugoslavija sve do 1956. godine i konačnog svrgavanja Rákosija nije uspostavila stalne odnose s Narodnom Republikom Mađarskom, a iste godine dolazi i do najzanimljivije prekretnice u odnosima – Mađarske revolucije.

Epilog praćenja diplomatskih odnosa na kraju seli se u Zagreb. Proglašenjem neovisnosti Republike Hrvatske od socijalističke Jugoslavije, započinju i hrvatsko-mađarski diplomatski odnosi. Iako oni u početku nisu bili službeni te se nisu vodili strogim diplomatskim protokolom, posjet predsjednika Franje Tuđmana Mađarskoj, tada još nepriznate Hrvatske, svojevrsno je mađarsko priznanje hrvatskih težnji. Pravo priznanje neovisnosti Mađarska je dala 1992. godine.

Glavna hipoteza ovog diplomskog rada je sljedeća: animozitet Hrvata i Mađara proizašao iz 19. stoljeća u potpunosti je nestao tijekom 20. stoljeća. Na ovu hipotezu mogu se postaviti i brojna pitanja poput: Je li za odnose dvaju naroda ključna diplomatska djelatnost? Jesu li Mađari

i Hrvati svoj međusobni animozitet zamijenili averzijom prema nekim drugima narodima, ali i je li taj animozitet u vladajućim strukturama Hrvatske i Mađarske ikada i postojao? Ipak, za glavno istraživačko pitanje ovoga rada odabrao sam nešto, na prvu ruku, nepovezano s hipotezom. U kojoj su mjeri Mađari podržavali hrvatsku neovisnost tijekom 20. stoljeća? Za odgovor na ovo pitanje pomnije ćemo morati proučiti razdoblja NDH te razdoblje samostalne Republike Hrvatske i vidjeti koliko su napora Mađari uložili u ostvarivanje hrvatskih vanjskopolitičkih ciljeva, ali i s kojim namjerama su to radili.

1. Teorija i metodologija

1.1 Teorija diplomacije

Diplomacija je u svim fazama ljudske povijesti imala stalne crte i specifične karakteristike. Najopćenitija definicija diplomacije bila bi ukupnost djelovanja svih čimbenika i sudionika međunarodnog političkog života.¹ Riječ diplomacija dolazi od grčke riječi *diploma* te se prema rječniku stranih riječi najčešće definira kao formalno posredovanje u međusobnim odnosima između civiliziranih država.² Često se događa da se diplomacija i vanjska politika izjednačavaju kao istoiznačnice, svojevrсни pandani, i to nije greška tvrditi. No ipak, prema Vukadinoviću, diplomacija je metoda uz čiju se pomoć ostvaruje vanjska politika. Stoga možemo reći da diplomacija samo prenosi vanjsku politiku, ne stvara ju, nego zastupa jednu osnovnu političku liniju jedne države.³ Druga definicija diplomacije je njezino umijeće vođenja međunarodnih pregovora i pokušaji za mirno rješavanje sukoba. Diplomacija najčešće prestaje kada se krenu upotrebljavati nasilna sredstva. Klasična diplomacija smatra da se pregovorima može izbjeći svaki sukob. Takav stav zastupale su i neke povijesne ličnosti poput Demostena, Niccola Machiavellija i Kardinala Richelieua.⁴ Prvi tragovi današnje, suvremene diplomacije pojavljuju se u srednjovjekovnim gradovima Italije, iako značajan broj povjesničara diplomacije općeprihvaćenim smatra Vestfalski mir 1648. kao začetak diplomacije kakvu danas poznajemo.⁵ Današnja diplomacija dijeli se na nekoliko oblika i vrsta. Tako možemo govoriti o bilateralnoj

¹ Radovan Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi* (Zagreb, 1998), 184.

² Šime Anić i Nikola Klaić i Želimir Domović, *Rječnik stranih riječi* (Zagreb, 2002), 301.

³ *Isto*, 185.

⁴ *Isto*, 185.

⁵ Mario Mikolić, *Diplomatski i poslovni protokol* (Zagreb, 2002), 32.

(diplomatska aktivnost između dvije države) i multilateralnoj diplomaciji (diplomatska aktivnost više država), tradicionalnoj i parlamentarnoj te o javnoj i tajnoj diplomaciji.⁶

Jedna od glavnih podjela diplomacije je ona na klasičnu i modernu diplomaciju. Klasična je diplomacija najčešće služila kao sredstvo za ostvarivanje međunarodnih i političkih okvira te se skrbila za neometano funkcioniranje liberalne svjetske privrede. Klasična diplomacija strogo je odvajala političke funkcije i ciljeve od ekonomskih funkcija i ciljeva. Zastupanje države u vanjskim odnosima je bila glavna zadaća diplomacije kao instrumenta. Ekonomski odnosi bili su sekundarna briga i najčešće su padali na leđa privatnih kompanija. S druge strane, glavna je karakteristika suvremene diplomacije opća centralizacija i etatizacija na međunarodnome planu, stoga diplomacija dobiva posve nove funkcije. Otvaraju se i ekonomska predstavništva i odjeli jer moderna diplomacija izravno služi ostvarivanju zadanih ekonomskih zadaća.⁷

Moderna diplomacija ima nekoliko osnovnih zadataka. Jedan od njih je zaštita organiziranih državnih interesa, privatnih osoba i kompanija. Druga zadaća je zadovoljavajuća reprezentacija vlastite zemlje. Diplomati su kroz povijest bili suočeni sa svakakvim karakteriziranjem njihove persone. Tako ih Sir Henry Watton, engleski diplomat 17. stoljeća, naziva „poštenim osobama koje su poslone u inozemstvo da tamo lažu za dobro svoje zemlje“. Fridrik Veliki još ih je više ocrnio, nazivajući svoje veleposlanike špijunima „najmanje vrijednih poštovanja“.⁸ Diplomatski predstavnici u modernoj diplomaciji su politički zastupnici svoje matične zemlje te su ovlašteni za vođenje preliminarnih pregovora. Dužni su pratiti i promatrati kretanja u zemlji u koju su poslani jer oni su „oči i uši“ svoje vlade. Moraju redovito izvještavati o svim relevantnim procesima političke, vojne, ekonomske i socijalne prirode.⁹

Postoji još brojna klasifikacija diplomacije. Jedna od njih je i „ad hoc“ diplomacija koja označava specijalna izaslanstva koja su odvojena od stalnih diplomatskih misija. Uz ovaj pojam najčešće se veže i „shuttle diplomacy“, odnosno putujuća „amo-tamo“ diplomacija te taj pojam najčešće koristi diplomacija Sjedinjenih Američkih Država (dalje: SAD). Druga je preventivna diplomacija, a pojam je prvi upotrijebio glavni tajnik Ujedinjenih naroda (dalje: UN) Dag Hammarskjöld. Ona označava djelovanje UN-a preko „tihe diplomacije“, pomoću kojih se pomaže mirovnim operacijama pod okriljem UN-a. Sljedeća, vrijedna spomena, je prisilna diplomacija te je i ona često sredstvo američke diplomacije. Uključuje stroge prijetnje i ultimatum te je

⁶ Svjetlan Berković, *Diplomacija i diplomatska profesija* (Dubrovnik, 2006), 14.

⁷ Vukadinović, *Međunarodni politički odnosi*, 189.

⁸ *Isto*, 187.

⁹ *Isto*, 191.

podvrgnuta javnom mnijenju. Često je korištena prilikom Domovinskog rata zbog zaštite ljudskih prava.¹⁰

1.2 Analiza vanjske politike

Vanjska politika akademski se proučavala u sklopu studija međunarodnih odnosa sve dok se početkom pedesetih godina prošlog stoljeća sustavnim analizama nije konstituirala kao zasebna poddisciplina. Glavni motiv za separaciju analize vanjske politike od međunarodnih odnosa je njezina specifičnost u odnosu, s primjerice, političkom psihologijom, povijesti, sociologijom, sigurnosnim studijama i brojnim drugim disciplinama. Stvorila se potreba da ju se približi njezinoj analitičarskoj svrsi. Jedna od glavnih značajki analize vanjske politike polazi od njezine desubjektivizacije država, koje postaju primarno tretirane kao rezultat interakcije pojedinaca. Države ne mogu misliti i nemaju stavove i strasti ljudi koji te iste države predstavljaju, stoga države prestaju biti akteri i postaju samo strukture. Međunarodna politika se ne može uvijek promatrati kao politika među narodima i državama, već kao interpersonalna politika pojedinaca koji predstavljaju svoje države.¹¹ Jedan od glavnih objekata ovog rada je i vanjska politika Hrvatske (dakako i kao članice prve i druge Jugoslavije te kao NDH) prema Mađarskoj te je potrebno periodizirati vanjsku politiku s obzirom na promjene unutarnjih struktura te osoba na vlasti. Sve države, od Kraljevine Jugoslavije pa sve do samostalne Republike Hrvatske, su nasljednice svojih legitimnih prethodnica, ne samo pravno nego i kulturno i identitetski, bez obzira što se često gradilo drugačiji identitet, odnosno kontrastivni identitet, od država prethodnica. Identifikacijom glavnih aktera, periodizacijom, analizom saveznika i suparnika te u konačnici identifikacijom načela, ciljeva i ideja u Mađarskoj i Hrvatskoj, doći ćemo do sveobuhvatne analize diplomatskih odnosa tijekom 20. stoljeća.

1.3 Metodologija rada

Jedan od glavnih problema svakog autora nekog rada znanstvenog karaktera je pitanje subjektivnosti i objektivnosti. Autor ovog diplomskog rada svakako nije tomu izuzetak. Potpuna subjektivnost dakako nije moguća s obzirom da svaki autor ima vlastite predrasude, sklonosti i mišljenja već oformljena i prije postavljanja hipoteze i istraživačkog pitanja. Uostalom, svaki autor određenog znanstvenog djela njemu pristupa s intrinzičnom motivacijom za ostvarenje svoje hipoteze te generalnim interesom za temu pisanja. Stoga, možemo zaključiti da autor i prije

¹⁰ Mikolić, *Diplomatski i poslovni protokol*, 32–33.

¹¹ Dejan Jović, „Analiza vanjske politike socijalističke Jugoslavije: akteri i strukture“, *Anali hrvatskog politološkog društva* (2017), 147–153.

početka pisanja ima širok dijapazon znanja o temi koju ide dublje istraživati, jer u suprotnom bi postavljanje hipoteze i istraživačkog pitanja bilo „pecanje u Mrtvom moru“. Cilj ovoga rada nije samo objektivno prenijeti događaje u diplomatskoj povijesti Hrvatske i Mađarske, već i kritički analizirati i evaluirati određene procese te zaključiti u kojoj je mjeri nešto utjecalo na možebitne promjene vanjske politike.

Procesom indukcije istraživač sumira prikupljene podatke te ocjenjuje njihovu objektivnost i korisnost. Svako istraživanje treba ponovno provjeriti jer „u protivnom, teorija nije dokazana te kao proizvod dobivamo heurističku, odnosno spoznajnu, vrijednost i ostajemo na čisto hipotetičkoj ili spekulativnoj teoriji. Ipak, obilje podataka o određenim procesima, prikupljenih iz više različitih izvora, dopuštaju autorima relevantno provjeravanje podataka isključujući vrijednosni sud svakog od autora.¹²

S obzirom na to da se radi o povijesti, moguće je koristiti isključivo logičke metode koje se tiču znanstvene obrade podataka. Nadalje, nije moguće provjeriti svaki i pojedini slučaj u povijesti hrvatsko-mađarskih diplomatskih odnosa te će se u radu prvenstveno koristiti nepotpuna indukcija. Osim nepotpune indukcije u rad je involvirana i kauzalna indukcija, koja je specifična za povijest jer ispituje uzročno-posljedične veze.¹³

2. Nasljeđe Austro-Ugarske

2.1 Svaka država nesretna je na svoj način

Početak 20. stoljeća Hrvati i Mađari dočekali su u podosta hladnim odnosima jedni s drugima. Mađarima su Hrvati bili sekundarna briga, kao inferiorni dio njihovog dijela Monarhije, nisu se previše osvrtni na kukanje iz Zagreba. Štoviše, imali su podosta i svojih problema. Kriza dualizma u Monarhiji na prijelazu stoljeća polako je dolazila do točke usijanja. Mađarska „državnopravna“ oporba, koja se još od samih početaka protivila zaključcima nagodbe iz 1867., zahtijevala je revidiranje nagodbe i potpunu ravnopravnost Ugarske s Austrijom po načelima mađarskih zakona iz 1848. godine. Po toj projekciji Mađarsku bi s Austrijom povezivala samo osoba vladara i radilo bi se o jako lako „lomljivoj“ Konfederaciji.¹⁴ Uzroci mađarskog nezadovoljstva Monarhijom su brojni. Počevši od još žive tradicije borbe za slobodu i revolucije iz 1848. godine koja je konstantno buktala i radila vrlo jak Kossuthov kult, koji je kulminirao na

¹² Milko Mejovšek, *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima* (Zagreb, 2003), 21.

¹³ Ratko Zelenika, *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela* (Beograd, 1988), 169.

¹⁴ Dinko Šokčević, *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata* (Zagreb, 2002), 191.

njegovom pogrebu u Budimpešti 1894. godine, pa sve do nezadovoljstva nagodbom i jakim elementima centrizma, čak i vladarskog apsolutizma, koji je omogućen danom nagodbom. Ovo potonje doseglo je i vrhunac 1905. godine kada je Franjo Josip odbio omogućiti oporbi da formira vladu nakon pobjede na izborima u Mađarskoj.¹⁵ Pitanje vojske i pitanje financija bile su još neke od glavnih jabuka razdora u Monarhiji. Zajednička vojska bila je trn u oku Mađara koji su jačanjem Neovisne stranke Ferenc Kossutha dali do znanja Beču kako zahtijevaju samostalnu ugarsku vojsku. Takvo što nije dolazilo u obzir bečkim elitistima jer bi u pitanje došla i sama opstojnost Monarhije.¹⁶ I dok je mađarske političare zabavljao odnos s Bečom i borba za svoja prava, u Hrvatskoj je upaljena šibica. Počele su demonstracije u Zagrebu 27. ožujka 1903. uperene protiv Mađara te, poglavito, bana Károlya Khuena Hédervárya.¹⁷

Hrvatska je još od 1883. godine bila pod čizmom strogoga bana Hédervárya snažnih nacionalnih osjećaja. Težio je jedinstvu teritorija Ugarske (uključujući i Hrvatsku) te se to nije libio javno isticati. Prije dolaska na mjesto hrvatskoga bana izjavio je: „*Moj službeni djelokrug postat će drugi, a ja želim da i dalje služim domovini. Moje radno mjesto leži ondje, ali moja je postojbina ovdje, a ovdje i ondje jedna je domovina.*“. Prvi je hrvatski ban koji se ovako odvažnu izjavu usudio ponoviti i pred hrvatskim saborom 17. prosinca 1883. godine.¹⁸ Tijekom čitavog svog banovanja Héderváry je snagu crpio iz hrvatsko-srpskog sukoba te se koristio svim metodama od progona, gušenja štampe, sprječavanja i nasilja na izborima pa sve do poništavanja opozicijskih mandata u Saboru. Otpori Mađarskoj nisu otpočeli tek 1903. godine. Oni započinju već u listopadu 1895. kada je spaljena mađarska zastava na Jelačićevu trgu. Osim protiv Mađara, narod je izašao na ulice i u masovnim protusrpskim izgedima u rujnu 1902. godine. Konačno, 1903. godina donijela je prekretnicu, a povod je bio naizgled banalan. Na novoizgrađenoj zgradi zagrebačke direkcije željeznica stavljen je natpis *Magyar állami vasutak* (Mađarske državne željeznice). Héderváry je naprasno napustio Zagreb i uputio se u Budimpeštu gdje je imenovan za mađarskog premijera, a njegovu funkciju hrvatskog bana preuzeo je, relativno umjereni, grof Teodor Pejačević.¹⁹

Mađarski parlament nije blagonaklono gledao na događaje u Hrvatskoj. Oporba je grmjela od bijesa i prozivala još uvijek aktualnog premijera Szella na reakciju. Jedan od najoštrijih bio je Ödön Barta opisujući događaje iz Zagreba te prozivajući i samog bana Hédervárya zbog

¹⁵ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, 192.

¹⁶ *Isto*, 194.

¹⁷ *Isto*, 196.

¹⁸ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskog naroda 1526. – 1918.* (Split, 2004), 476.

¹⁹ *Isto*, 477–478.

nedovoljnog branjenja mađarskih simbola. Osvrnuo se i na hrvatske škole, koje po njemu uče djecu da mrze Mađare. Sve se odigralo na Jelačićevu trgu gdje stoji „njegov spomenik s isukanom sabljom prema Mađarskoj“. Ipak, Barta, kao i mađarski političari iz 1848. godine, ne vidi problem u Hrvatima nego u Beču koji ponovno manipulira s Hrvatima punivši im uši s izjavama da su Hrvatska i Mađarska ravnopravne savezne države.²⁰

Slika Mađara u hrvatskoj je javnosti dosegla povijesno nisku točku, usporedivu samo s 1848. godinom. Protumađarski natpisi, novinski naslovi, javni govori, prosvjedi i demonstracije, apsolutno je sve prštalo od mržnje prema sjevernom susjedu. Međutim, stvari su se ubrzo započele mijenjati, a shodno s njima i hrvatski pogled na Mađare.²¹

2.2 Od pomirenja do razlaza

U sljedeće se dvije godine Hrvatska oporba u potpunosti konsolidirala te kreirala politiku „novog kursa“. S obzirom na promjene u Budimpešti te porazu liberala, postalo je očito da se i hrvatski političari moraju usuglasiti oko programa za daljnji razvoj Hrvatske. Tako su se u Rijeku sjatili brojni uglednici (Trumbić, Laginja, Supilo, Harambašić itd.) te su potpisali Riječku rezoluciju 3. listopada 1905. godine. Hrvatski političari podržali su mađarsku borbu za samostalnost, ali ističući i pravo svakog naroda da odlučuje o svojoj sudbini (tako i hrvatskog). Slične zaključke donijela je i Srpska samostalna stranka iz Zagreba, potpisujući „Zadarsku odluku“ 17. listopada iste godine te se na taj način solidarizirajući s hrvatskim težnjama.²² Takvi umirujući tonovi iz hrvatskih krajeva izrazito su dobro prihvaćeni u Mađarskoj, posebice u tiskovinama „neovisnjaka“ (četrdesetosmaša) pa su tako brojni časopisi od *Egyetértés*a, *Budapesti Hírlap*a, *Pesti Hírlap*a i drugih, počeli pisati hvalospjeve u čast Hrvata.²³ Ipak, obnovljeni medeni mjesec Mađara i Hrvata nije dugo trajao. Idila je narušena već 1907. godine kada su se kao točka prijepora opet našle – željeznice. Željeznička pragmatika ponovno je usmjerila mađarsku negativu u tiskovinama spram Hrvata. Niti Beč nije sjedio skrštenih ruku u novom odmjeravanju snaga i traženju saveznika. Mađarska oporba je morala pristati na kompromis s Franjom Josipom, koji je čak na premijersku stolicu u Mađarskoj uspio instalirati i svog poslušnika Sándora Wekerlea. S ovakvom promjenom, Mađarima su Hrvati postali – nepotrebnici saveznici.²⁴ „Neovisnjake“ je žestoko kritizirao i *Az Újság* koji im na teret krivice stavlja uništenje mađaronske Narodne stranke

²⁰ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, 196–197.

²¹ *Isto*, 211.

²² Šišić, *Povijest Hrvata*, 478–481.

²³ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, 239–243.

²⁴ *Isto*, 247–249.

te zbog pružanja pomoći Hrvatsko-srpskoj koaliciji. „Neobična je pojava da su Hrvati staroga režima bili nepouzdana, iako su svi govorili mađarski, a Hrvati novoga režima svi su braća, a nijedan ne zna mađarski. Napadali su nas da naša politika nije bila dovoljno nacionalna, ali tada nisu svi hrvatski zastupnici formirali jedinstvenu frontu protiv mađarske državne ideje, dok je danas, nasuprot tome, sadašnja hrvatska politika savršeno djelo naših 'nacionalnih vođa': Hrvati svoju zemlju smatraju zasebnom državom, a mađarski parlament kroatiziraju...“²⁵ U Budimpešti se Hrvate smatralo nezahvalnicima. Tvrdili su da je mađarski novac gradio pruge u Hrvatskoj, a sada nezahvalni Hrvati „plaze svoj jezik“ pri prolasku mađarskih lokomotiva. Ništa manje kritike nisu si priuštiti niti hrvatski izaslanici u ugarsko-hrvatskom Saboru. Prouzročili su jednomjesečnu opstrukciju rada parlamenta govoreći isključivo hrvatskim jezikom što je izazvalo opći bijes u mađarskim tiskovinama. Tako je krhki savez između protagonista „novog kursa“ i mađarskih „neovisnjaka“ došao do konačnog raskida. Određeni mađarski „naprednjaci“, među kojima se ističu Endre Ady i Oszkár Jászi, nisu mogli shvatiti dotadašnju hrvatsku potporu velikomađarskim nacionalistima. Pod tim pojmom tada se nije smatralo ništa drugo nego kreiranje ultranacionalističke politike spram „nemađara“ i fantazmagorije o mađarskom imperiju. „Naprednjaci“ su se pak zagovarali za teritorijalnu cjelovitost Ugarske, ali sa značajnim proširenjima prava manjina.²⁶

Sve do kraja opstojanja Monarhije, hrvatsko-mađarski odnosi nisu se značajnije popravljali. Posljednji pokušaj mirenja dogodio se 1913./14. kada, naporima premijera Istvána Tisze s Hrvatsko-srpskom koalicijom, ponovno dolazi do umjerenijih i pozitivnijih tonova u hrvatskom i mađarskom tisku. Konačnu ocjenu odnosa donosi i sam Dinko Šokčević: „Nakon Prvog svjetskog rata mađarska javnost (ili njezin veći dio) gotovo će posve zaboraviti nekadašnje sukobe i sačuvati uglavnom lijepe uspomene na osmostoljetnu zajedničku prošlost (iznimka je samo Jelačićev pohod 1848.). Za mađarsko-hrvatske nesporazume i sukobe u povijesnim se pregledima i udžbenicima odgovornost pripisivala politici 'bečke kamarile' divide et impera ili, pak, za sukobe u doba dualizma, hrvatskim projugoslavenskim političarima.“²⁷

²⁵ Šokčević, *Hrvati u očima Mađara*, 254–255.

²⁶ *Isto*, 256-257.

²⁷ *Isto*, 260.

3. Kraljevina Jugoslavija i Kraljevina Mađarska (1918. – 1941.)

3.1 Stanje u Kraljevinama nakon Velikog rata

Europska je diplomacija nakon zaključenja Prvog svjetskog rata počivala na temeljima 14 Wilsonovih točaka. Shodno tomu, nekoć troma i narodima pretrpana Austro-Ugarska Monarhija raspala se na više manjih država. Novoproglašena Država Slovenaca, Hrvata i Srba (dalje: Država SHS) za svojega kratkog vijeka postojanja nije ni dobila međunarodno priznanje. Nemogućnost dobivanja priznanja, ali i strah od talijanskih pretenzija prema Dalmaciji, ubrzala je Hrvate i Slovence u naručje Kraljevini Srbiji. Tako već 1. prosinca 1918. godine srpski regent Aleksandar proglašava ujedinjenje Srbije sa zemljama nezavisne države Slovenaca, Hrvata i Srba te tako tvoreći Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. Hrvatska se tako od periferije jedne bogate države pretvorila u najbogatiji dio jedne periferne države. Ubrzo su počeli pregovori o formiranju prve vlade nove države, a sada već bivšu Državu SHS u ime Narodnoga vijeća predstavljali su Anton Korošec, Svetozar Pribičević i Josip Smodlaka. Ovaj potonji je snažno lobirao imenovanje Trumbića za novog ministra vanjskih poslova što je izazvalo polemike dvojice najjačih srpskih političara, Pašića i Protića. Nakon opsežne rasprave, pa čak i nuđenja resora samome Smodlaku, ipak je Trumbić postavljen za novoga ministra vanjskih poslova Kraljevine SHS. Uz Nikolu Pašića, koji je u novoj vladi imenovan za šefa delegacije na Mirovnoj konferenciji, Trumbić je postao glavni protagonist u borbi za granice te međunarodno priznanje novostvorene države.²⁸

U vihoru rata Mađarska se vlada našla na koljenima. Vlast je od Wekerlea preuzelo Nacionalno vijeće na čelu s Mihályem Károlyem. Car je formalno priznao novog premijera, iako je njegova jurisdikcija nad Ugarskom postala tek mrtvo slovo na papiru. Károly je pokušao konsolidirati Mađarsku, no uslijedio je šok. Nekolicina naoružanih vojnika i radnika upali su u kuću bivšeg premijera Tisze te ga upucali, optuživši ga za rat. Tisza je Mađarima predstavljao personifikaciju dualističkog režima te su njegovo ubojstvo suvremenici smatrali činom pravde.²⁹ S druge strane, rijetko je koji mađarski političar dočekan s tolikim odobravanjem kao Károly. Vjerovalo se da je on osoba, koja ne samo da simpatizira Antantu, već je s njom i usko povezana, što može biti od znatne pomoći prilikom sklapanja primirja i pokušavanja da zadrže što veći dio teritorija Krune svetog Stjepana. Na žalost Mađara, novi premijer nije producirao nikakav uspjeh

²⁸ Bogdan Krizman, „Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919.“, *Časopis za suvremenu povijest* (1970), 23.

²⁹ Péter Hanák, *Povijest Mađarske* (Zagreb, 1995), 210. - 211.

na vanjskopolitičkom planu. Antanta ga je gledala kao pukog nasljednika stare vlade, a Mađarsku kao poraženu državu. Rat je na balkanskom području potrajao sve do 13. studenog 1918. godine kada je Károlyjeva vlada potpisala primirje s Franchetom d'Espreyem, glavnim zapovjednikom antantinih snaga na Balkanu³⁰. Tim primirjem mađarska se vlada obvezala evakuirati teritorij južno od linije gornjeg toka Velikog Samoša, Bistrice te tokom rijeke Drave. Takvom granicom bi Međimurje i Prekmurje ostali van granica Kraljevine SHS. Bez obzira na primirje, Rumunjska, Čehoslovačka i Kraljevina SHS nisu se držale dogovora te su nastavile sa svojim vojnim operacijama. Granice koje su postavljene njihovim napredovanjem podosta se poklapaju s konačnim granicama Mađarske. Snage Kraljevine SHS okupirale su Međimurje 24. prosinca 1918. bez ikakvog otpora. Mađari su diplomatski prosvjedovali kod izaslanika Vrhovne komande u Budimpešti na što im je Beograd službeno odgovorio da su „posjedanje Međimurja izvršile regularne trupe Vlade iz Zagreba, po pozivu samoga stanovništva koje je bilo maltretirano od mađarskih vlasti i razuzdanih vojnika. Cilj je bio da se vaspostavi red i mir, što je i učinjeno.” Sličan pokušaj svršenog čina pokušao se napraviti i u Prekmurju pomoću odreda kapetana Erminija Jurišića. Ipak, takav su napad Mađari osujetili, zarobili Jurišića i prešli u napad u Murskoj Soboti. Kraljevina SHS pokušala je prema Mađarskoj uspostaviti stratešku granicu, a ona bi išla sve do Baje i Pečuha i prelazila bi na lijevu obalu Drave.³¹

Problem Kraljevine SHS nije bila samo Mađarska, već i ostale susjedne države, a ponajviše Italija te Rumunjska s kojom se sukobila oko Banata. Drugi problem Kraljevine SHS bilo je i pitanje međunarodnog priznanja. Naime, Srbija i Crna Gora su krajem rata bili subjekti međunarodnog prava, no njihovim spajanjem te ujedinjenjem s Državom SHS ranije dano međunarodno priznanje Srbiji i Crnoj Gori nije automatski značilo i priznavanje Kraljevine SHS.³²

Vlada Mihályja Károlya proživljavala je sve teže trenutke kako je vrijeme odmicalo. Procijenili su da im se najlakše približiti Beogradu pa je tako zamjenik jugoslavenskog predstavnika u Budimpešti obavijestio ministra Trumbića o svom razgovoru s mađarskim ministrom Lovászyjem. Probleme Mađara tako je saznao i vrh Kraljevine SHS: „Vidite, kako smo ostavljeni od svijeta i opkoljeni neprijateljima. Neprijatelji su nam Česi, Nijemci i Rumunji. Antanta neće s nama da pregovara i ne priznaje nas. Mi bismo htjeli zblížiti se Srbima i to s Beogradom.“ Predlagali su susret o razmijeni mišljenja te otvorili mogućnost saveza s jugoslavenskom državom. Usprkos laskavosti Budimpešte, vlasti u Beogradu se nisu htjele upuštati u dublje diplomatske

³⁰ Hanák, *Povijest Mađarske*, 212.

³¹ Krizman, „Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919.“, 32.

³² *Isto*, 41.

razgovore s poraženom Mađarskom te su svoj fokus usmjerili na Rumunjsku i problem razgraničenja u Banatu. Smatrali su kako će s Mađarskom proći bolje u mirovnim pregovorima te da im zasada sjeverni susjed ne treba biti u epicentru pažnje.³³

U međuvremenu je u Mađarskoj došlo do velikih promjena. Vlada grofa Mihályja Károlyja pala je, a vlast je preuzela revolucionarna vlada na čelu s Belom Kunom. Vlasti se u Beogradu nisu previše opterećivali s promjenama u Mađarskoj te su se na zahtjev Francheta d'Espereya da se angažiraju u gašenju Mađarske Sovjetske Republike gotovo oglušili. Potom su obećali jednu diviziju, no na kraju su i to stornirali nakon upozorenja Pašića i Trumbića iz Pariza. Nakon nekoliko dana promišljanja ipak su d'Espereyu dali oveći kontigent jedinica u Subotici, Baranji i Međimurju na raspolaganje. U konačnici potrebe za intervencijom nije ni bilo, s obzirom na to da je Kunova vlada srušena te je na vlast instaliran bijeli reakcioner admiral Miklós Horthy. Takve promjene okolnosti navele su na brigu političare u Beogradu zbog vrlo živih glasina o restauraciji Habsburga na vlast u Mađarskoj.³⁴

Na mirovnoj konferenciji, gdje se raspravljalo o postavljanju novih državnih granica, predstavnika Mađarske nije bilo. Apetiti mađarskih susjeda bili su golemi pa je tako i Kraljevina SHS za sebe zahtjevala ogroman komad. Tražili su dio sve do Pečuha znajući da su preuveličavali svoje zahtjeve samo kako bi ih kasnije, tobože, smanjili na trokut Mohač, Šikloš i Vilanj (mađ. *Móhacs, Siklós, Villány*). Kako bi opravdali takve težnje, tražili su plebiscit spomenutih područja. Znali su da bi takvom arbitražom dobro prošli jer su uspjeli agitirati kod znatnog broja Nijemaca, koji su se nalazili u tom dijelu, da se pridruže jugoslavenskoj zajednici.³⁵ Usprkos jugoslavenskim naporima, nije im polazilo uvjeravanje Komisije za pridobivanje značajnijeg teritorija negdašnje Ugarske. Štoviše, jugoslavenska je delegacija ostala zatečena škrtošću Komisije prilikom podjele teritorija. Na prijedlog Komisije da Baranja u cjelosti ostane Mađarskoj te da granica ide isključivo Dravom, jugoslavenski su se delegati energično žalili. Nakon nekoliko dana savjetovanja i razmatranja Komisija je ipak donijela konačnu odluku o jugoslavensko-mađarskoj granici. Kraljevini SHS pripalo je Prekmurje te se radilo na ispravicima granice u Baranji. Konačno je 1. kolovoza 1919. teritorijalna komisija predala prijedlog o budućoj granici Vrhovnom savjetu koji je istoga dana i prihvaćen.³⁶

³³ Krizman, „Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919.“, 44–45.

³⁴ *Isto*, 45–46.

³⁵ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918.-1933.* (Beograd, 1971), 79–81.

³⁶ Krizman, „Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919.“, 46.

3.2 Od nezvjesnosti do Male Antante

Nakon zaključenja granice prema Mađarskoj glavni oponent za smirivanje tenzija u Podunavlju bila je Rumunjska. I Mađari i Jugoslaveni imali su problem s Rumunjskom glede granica, a ulje na vatru doljevala je i činjenica da su se rumunjske trupe nalazile i u samoj Budimpešti. Horthy je bio izrazito otvoren prema mogućnosti stvaranja pakta s Jugoslavijom te je tražio sastanak s generalom Terzićem, zapovjednikom jugoslavenskih banatskih divizija. Dodatnu dimenziju ovakvim planovima dala je i sama Antanta, smatrajući rumunjsku vladu nestabilnom i nelegalno izabranom. Horthy je brže bolje poslao delegata u Beograd s porukom: „Pešta je spremna stupiti u pregovore s Jugoslavijom da zaključi tijesan i čvrst politički i ekonomski savez. Politički, imala bi Jugoslavija i Ugarska da se svom vojnom snagom potpomažu protiv svake sile koja bi jednu od tih država napala...”. Predloženi su detaljniji pregovori s glavnim točkama poput politike integriteta, prema kojoj se Mađarska obvezuje Jugoslaviji priznati sve teritorije koje joj je dodijelila Komisija, osim onih u kojima su Mađari većina. Rumunjsko pitanje bilo je visoko na listi prioriteta, stoga su Mađari urgirali Jugoslaviju da lobira za njih na mirovnim konferencijama, a zauzvrat se Mađari neće opirati platiti ratnu odštetu.³⁷ Na mađarsku žalost jugoslavenska vlada i dalje nije htjela razgovarati s Budimpeštom te su mađarskog delegata otpratili s riječima: „Naše Kraljevstvo želi održavati s Ugarskom, koju bude Konferencija ograničila, najintimnije veze političke i ekonomske, s rezervom da na čelu Ugarske, ako bude monarhija, ne bude nikakav član dinastije Habsburgovaca i da će Ugarska naći u Konferenciji mira najboljeg branitelja protiv rumunjskih imperijalističkih težnji te da se prema tome za zaštitu njoj obrate.”. Vlada Kraljevine SHS shvaćala je da za pomoć ne treba gledati u Budimpeštu, nego u Pariz. Očekivali su veću podršku Francuske protiv rumunjskih aspiracija.

U proljeće 1920. godine došlo je do ozbiljnih napetosti na relaciji Beograd – Budimpešta. Povod tomu su, prema jugoslavenskim vjerovanjima, bili najvjerojatnije Talijani. Rim je počeo podržavati Mađarsku te im je potajno slao vojnu opremu. Osim toga, glavni problem je bila mađarska potpora hrvatskim emigrantima okupljenima oko Stipetića i grupe Ivo Frank - Saks³⁸ te obostrana talijansko-mađarska agitacija među Hrvatima za odcjepljenje od Kraljevine SHS. Uzaludno je ministarstvo vanjskih poslova podnosilo protestne note u Budimpešti, ali i u Beču i

³⁷ Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918.-1933.*, 89–91.

³⁸ Ivo Frank bio je predsjednik Hrvatskog komiteta, organizacije koja se protivila nastanku i opstojnosti Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Hrvatski komitet osnovan je 1919. u Grazu (Austrija) od strane hrvatskih emigranata pretežno pravaške orijentacije. Glavna agenda komiteta bila je samostalna Hrvatska, samostalna Crna Gora te pripojenje Vojvodine Mađarskoj.

Rimu zbog potpore hrvatskim separatistima te zbog glasina o restauraciji Habsburgovaca.³⁹ Upravo je ovo potonje uz opću mobilizaciju u Mađarskoj podiglo uskličnike nad glavama ne samo Kraljevini SHS, već i Čehoslovačkoj i Rumunjskoj. S obzirom na zveckanje oružjem u Karpatskom bazenu, uslijedila je logička reakcija zbližavanja Kraljevine SHS s Čehoslovačkom i Rumunjskom. No početak Male Antante bio je na izrazito klimavim nogama. Mađari su često dobivali francusku podršku jer su se naoružavali pod parolom da *ne žele opet crvene u svom dvorištu* te da je njihovom naoružavanju zapravo uzrok sovjetska Rusija, koja se sve više prilbižavala njihovoj granici. Strah od Sovjeta imala je i Rumunjska koja je cijeli period igrala dvostruku igru. Glavni zagovarač rumunjsko-mađarskog zbližavanja bila je zapravo Italija, koja se nadala izolirati Kraljevinu SHS s relativno neprijateljski nastrojenim susjedima. Ipak, strah od Rusije je naveo i Francuze i Talijane da pristanu na svojevrsni *status quo* u Podunavlju te su pristali na sklapanje Male Antante. Prvi korak tomu su napravile Čehoslovačka i Kraljevina SHS potpisujući savez 14. kolovoza 1920. u Beogradu. Pet dana nakon, ali bez formalnog potpisivanja, savezu se priključila i Rumunjska.⁴⁰

Nakon godina detanta te smirivanja jačih napetosti u Podunavlju, javnost Mađarske, ali i njen politički vrh, sve su se više trijeznili i počeli shvaćati novi omjer snaga gdje njihov revizionizam i brzi povratak izgubljenog neće biti moguć. S druge strane, Kraljevina SHS sve se više okretala prema svojim prekojadranskim i balkanskim susjedima, s kojima je imala značajan broj neriješenih računa, stoga je htjela normalizirati odnose sa sjevernim susjedom. Raniji poslanik u Budimpešti, Milojević, smijenjen je 1924. godine te je na njegovo mjesto doveden, Mađarima prihvatljiviji, veleposlanik Popović. Njegov glavni zadatak bilo je ekonomsko zbližavanje dvaju susjeda, ali i stabilizacija granice. Tijekom cijele 1924. godine događao se značajan napredak u odnosima te se čak počelo koketirati s mogućnošću stalnih trgovinskih odnosa i budućem trgovinskom ugovoru. Usprkos svim Popovićevim naporima, novo zatezanje odnosa bilo je na vidiku. Naime, vlasti Kraljevine SHS počele su progoniti Stjepana Radića i njegovu Hrvatsku republikansku seljačku stranku, a on je čak optužen za boljševizam te za suradnju s Mađarima. U beogradskim tiskovinama izašli su brojevi o sastanku predstavnika VMRO-a⁴¹ s mađarskim vlastima u kojima ih urgiraju da u priču o razaranju Kraljevine SHS uključe i Hrvate. Radić je u konačnici uhićen jer je u njegovom posjedu pronađen tekst „hrvatsko-mađarskog sporazuma” iz 1923. godine u kojemu se navodi da Hrvati i Mađari međusobno nikada nisu imali nacionalne borbe, već samo ustavne nesuglasice. Takav razvoj događaja ponovno je udaljio Beograd od

³⁹ Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918.-1933.*, 119–126.

⁴⁰ *Isto*, 140–145.

⁴¹ Vnatrešna Makedonska Revolucionerna Organizacija

Budimpešte te se nastavilo s propagandnim ratom. Mađari su tvrdili da je njihova nacionalna manjina u Jugoslaviji ugrožena te da su na dnevnoj agendi progoni Mađara, dok su jugoslavenske tiskovine donosile senzacionalističke naslove o mađarskom revanšizmu.⁴²

3.3 Jugoslavensko-mađarski odnosi 1930-ih

Kako se približavao kraj dvadesetih godina dvadesetog stoljeća, tako se i beogradska vlada sve više koncentrirala na domaće probleme koji su se gomilali. Kralj Aleksandar proglasio je šestosječansku diktaturu te službeno promijenio ime Kraljevine SHS u Kraljevinu Jugoslaviju. Vanjsku je politiku Jugoslavija vodila u pacifističkom tonu, uživajući u sigurnosti koju joj pruža članstvo u Maloj Antanti. Učestale trzavice s Mađarima, Bugarima, Albancima i Talijanima su postale svakodnevice, no upravo je mađarski revizionizam bio održavatelj saveza.⁴³

Jugoslavensko-mađarski odnosi najčešće su se sumirali kao nepromjenjivi – „*korektno, bez incidenata i bez izgleda za poboljšanje.*”⁴⁴ Agrarna kriza u Mađarskoj 1930. godine natjerala ih je na dogovor sa susjedima, poglavito s Jugoslavijom. No mađarska Vlada nije htjela oslužbeniti trgovinske sporazume već je to svalila na privatne trgovačko-poljoprivredne grupe.⁴⁵ Godine 1933. dolazi do tektonskih promjena u borbi za Podunavlje. Naime, raniji oponentni – Francuska i Italija – bili su izazvani od Njemačke te su počeli surađivati za potiskivanje Nijemaca. Mađarska i Jugoslavija nalazile su se u vremenu gdje su morale početi mijenjati svoju vanjsku politiku s obzirom na novo stanje. I dok se Budimpešta sve tijesnije povezivala s Rimom, ali i Berlinom, Jugoslavija je čekala da Francuska počne braniti svoje interese u Podunavlju, no inertnost Pariza djelovala je konfuzno na cijelu Malu Antantu. Francuske oči bile su uprte u Berlin i Rim, s obzirom na sve veći porast talijanskog fašizma i njemačkog revanšizma. Pokušale su same članice Male Antante održati bliže odnose. Čak se ušlo u formiranje „balkanske” Antante s Jugoslavijom, Rumunjskom, Turskom i Grčkom kao članicama, a glavna parola bilo im je održavanje *statusa quo*.⁴⁶

Relativno mirnije vanjskopolitičko stanje razbijeno je 9. listopada 1934. godine – ubijen je kralj Aleksandar. Cinično su Mađari i Talijani pratili razvoj događaja te izražavali izraze sućuti jugoslavenskom premijeru Uzunoviću. Napetost Mađarske i Jugoslavije dotakla je novu rekordnu točku. Naime, atentatori su u Francusku došli preko Mađarske, putujući s mađarskim putovnicama.

⁴² Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918.-1933.*, 273–282.

⁴³ *Isto*, 392–397.

⁴⁴ *Isto*, 413.

⁴⁵ *Isto*, 416.

⁴⁶ Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1933.-1941.* (Beograd, 1976), 5-15.

Stoga je jugoslavenska štampa oštro napala Mađarsku, a u Zagrebu su čak održane demonstracije protiv mađarskog i talijanskog konzulata.⁴⁷ Mađarske su vlasti provele trajavu istragu koja je ustvrdila da „ubojica nije bio u Mađarskoj, rukovodstvo pokreta nije u Mađarskoj, mađarske vlasti nisu ni u šta umiješane, ubojstvo nije izvedeno na mađarskom teritoriju, ubojica nije Mađar.”⁴⁸ Mala Antanta pokušala je iskoristiti nastalu situaciju kompromitirajući revizionistički orijentiranu vladu Gyule Gömbösa, no odjek je bio dijametralno suprotan jer omraženost susjednih režima prema Mađarskoj samo je dodatno ohrabrila njihov puk i povećalo potporu Gömbösevim planovima.

Tijekom sljedećih nekoliko godina francusko-talijanski utjecaj počeo je sve više slabjeti, a svoj je vrhunac doživljavala njemačka diplomacija. Pojedinačno je uspjela šarmirati sve, od Rumunjske pa do Jugoslavije i Mađarske. Njemačka agenda pokušala je što više pomiriti dvije strane Drave. U tome je i uspjela te je u rujnu 1935. potpisan novi trgovački sporazum, a jugoslavenski poslanik u Budimpešti bilježi „da se osjeća izvjesno poboljšanje u odnosima”. Iako su i Stojadinović, jugoslavenski predsjednik vlade, i Gömbös držali „fige u džepu”, dolazilo je do sve tješnije suradnje pod pokroviteljstvom Nijemaca.⁴⁹

Godine su prolazile, a jugoslavensko-mađarska se suradnja jako dobro razvijala. Jugoslavija je od Mađarske zahtijevala zaustavljanje revizionističke propagande, poglavito prema teritoriju Jugoslavije te, kao najznačajniji element prijepora, mađarska pomoć ustašama mora biti obustavljena. S druge su strane Mađari zahtijevali povratak prognanih Mađara iz Jugoslavije te otvaranje obrazovnih ustanova i slobodu mađarske štampe u Jugoslaviji.⁵⁰ Nijemci su se trudili istisnuti talijanski utjecaj na Budimpeštu jer se agresivni Mussolini pripremao za rat protiv Jugoslavije te je za možebitni sukob želio osigurati Mađarsku kao saveznicu. Njemačka se oštro protivila takvom razvoju situacije jer bi takav sukob u rat uvukao cijelu Malu Antantu, a njemačke trupe nisu ni izbliza spremne za rat.⁵¹

Ipak, sastojci za rat su se lagano pripremali, voda se kuha no još nije zakuhala. U idućih nekoliko godina jugoslavensko orijentiranje prema Njemačkoj te primorana suradnja s Mađarskom bila je konstantno na klimavim nogama. Održati postojanje Jugoslavije nije bilo u interesu ni Mađarima ni Talijanima, no Nijemci su uvidjeli značaj Jugoslavije za održavanje stabilnosti u jugoistočnoj Europi. Hitler je diplomacijom uspio dovesti većinu država u svoju sferu

⁴⁷ Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1933.-1941.*, 83.

⁴⁸ *Isto*, 84.

⁴⁹ *Isto*, 128–131.

⁵⁰ *Isto*, 160–161.

⁵¹ *Isto*, 163.

utjecaja pa tako, nakon razbijanja Male Antante i Rumunjska kreće nagnjati prema Njemačkoj. Dogovorom Ciano–Stojadinović iz 1937. stabilnost se Male Antante u potpunosti narušila. Tijekom krize u Munchenu te njemačke okupacije Austrije, Mala Antanta ostala je u potpunosti pasivna. Konačni slom, već dugo neželjenog saveza, dogodio se okupacijom Čehoslovačke 15. ožujka 1939. godine. Geopolitički odnosi u Europi tako su se zaokrenuli za 180 stupnjeva. Beograd je sve više gledao na Berlin i činio sve što im je naređeno. Razlog tomu je opravdani strah od Talijana, gdje su Nijemci postali jedina garancija opstojnosti Jugoslavije. Bugarska i Mađarska ušle su u pakt s Nijemcima te se Jugoslavija našla u okruženju susjeda koji imaju značajan apetit za jugoslavenski teritorij. Njemačka nije imala ambicije za rješavanje problema Balkana vojnim putem, a to nije htjela dopustiti ni Talijanima kako bi spriječila njihov preveliki utjecaj. Stoga su Nijemci i dalje tjerovali Mađarsku na zблиženje s Jugoslavijom i, ako to okolnosti dopuštaju, potpisivanje pakta s Jugoslavijom. Mađari, za razliku od Bugara i Talijana, imali su interne interese za potpisivanje ovakvog dogovora s Beogradom. Naime, smatrali su da Jugoslavija, bez obzira na zблиženje s Njemačkom, i dalje gaji i ima dobre odnose s Velikom Britanijom, što bi moglo dobro doći u slučaju da se rat za Njemačku ne nastavi u pozitivnom smjeru. Shodno tome je i potpisan jugoslavensko-mađarski pakt o vječnom prijateljstvu 12. prosinca 1940. Knez Pavle Karađorđević, regent Kraljevine Jugoslavije, bio je izrazito zadovoljan ovakvim napretkom i osiguravanjem granice prema sjevernom susjedu. Kako bi primirili Britance i Amerikance, jugoslavenski ministar vanjskih poslova Aleksandar Cincar-Marković, uvjeravao je Zapad kako se radi isključivo o regulaciji i održavanju mirnog stanja u Podunavlju, a ne o jugoslavenskom pripojenju Trojnom paktu.⁵²

Adolf Hitler je smatrao da je time jugoistok Europe osiguran te da je spreman za sukob s najvećim neprijateljem na Istoku, Sovjetskim Savezom. Njemački su vojnici prešli granicu Mađarske te se počeli gomilati u Rumunjskoj. Vjerovalo se da te snage idu u obračun s Grčkom, da se riješi engleski utjecaj na Balkanu. Istovremeno se Jugoslaviju sve više pritiskalo na pristupanje Trojnom paktu, na što je ova i popustila te je 25. ožujka 1941. godine pristupila. Dva dana nakon u Jugoslaviji se dogodio puč. Pod pokroviteljstvom Britanaca vlast je preuzeo general Dušan Simović. U početku je tvrdio da pakt o nenapadanju s Njemačkom ostaje na snazi, no Hitler je bio bijesan te je operaciju Marita (napad na Grčku) proširio i na Jugoslaviju. Mađari su se obradovali ovakvom prevratu te je Horthy brže bolje pripremao honvedske snage za napad. Ipak, Mađari se nisu htjeli u potpunosti kompromitirati u očima Zapada, stoga su odlučili samo

⁵² Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1933.-1941.*, 381-393.

„slijediti” njemačke postrojbe te nakon što one ostave vakuum i okupirati teritorije koji im „s pravom” pripadaju.⁵³

Konačno, napadom njemačke vojske na Jugoslaviju 6. travnja, započeo je Balkanski rat - u hrvatskoj historiografiji poznatiji kao Travanjski rat. Mađarske postrojbe granicu su prešle tek 11. travnja nakon službenog proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Mađari su zauzeli obećano, prostore Baranje, Bačke, Prekmurja i kao posljednje – Međimurje. Krhki otpor jugoslavenskih trupa brzo je slomljen, a nakon napada jugoslavenskih aviona na Szegedin, mađarski poslanik u Beogradu izjavio je kako nikome nije imao ni predati protestnu notu, s obzirom na opći kaos i raspad jugoslavenske vlade. Tako su jugoslavensko-mađarski odnosi prošli cijeli krug – od rata do zategnuća, od zategnuća do mirne koegzistencije, od koegzistencije do vječnog saveza te od vječnog saveza do ponovnog rata.⁵⁴

4. Nezavisna Država Hrvatska i Mađarska (1941. – 1945.)

Ulazak Mađarske u rat nije došao jednoglasno. Njihovo približavanje Nijemcima u početku je donosilo plodove za revizionističku politiku. Štoviše, Mađari su uspjeli održavati znatnu razinu samostalnosti prihvaćajući poljske izbjeglice. U proljeće 1941. Mađarska se u potpunosti zaokrenula. Njihov premijer Pál Teleki nije se slagao s napadom na Jugoslaviju te je u svom oprostajnom pismu Horthyju napisao: „Prekršili smo našu riječ!... Stali smo na stranu hulja... Bit ćemo pljačkaši leševa! Najgori narod.“ Teleki je nedugo zatim izvršio samoubojstvo, no bez obzira na njegov „pacifistički“ čin, osnovni smjer mađarske politike ostao je na zadanom kursu. Telekija je zamijenio Horthyjev pristaša László Bárdossy te je okupacija prostora Jugoslavije nastavila po zacrtanom planu. Već 10. travnja, nakon proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, mađarska je Vlada priznala novostvorenu državu te se na taj način u potpunosti svrstala na Njemačku stranu u ratu. Britanski ministar vanjskih poslova Anthony Eden bio je prisiljen prekinuti diplomatske odnose s Mađarskom te je svome kolegi, mađarskom veleposlaniku Barcziju, uputio upozoravajuće riječi: „Ako zemlja nije gospodar vlastite sudbine i dobrovoljno se odriče svoje neovisnosti, bar ne bi trebala zaključiti sporazum o prijateljstvu koji će poslije pogaziti. Recite svojim u Mađarskoj da će Britanija to pamtit u vrijeme kada se bude zaključivao mir.“. Ovakve riječi nisu previše zabrinule Horthya uvjerenog u njemačku supremaciju te povoljni razvoj rata. Sovjeti su pokušali neutralizirati Mađarsku šaljući im otetu zastavu iz 1849. kao zalog. Podupirali

⁵³ Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1933.-1941.*, 399–401.

⁵⁴ *Isto*, 402-403.

su mađarske aspiracije prema Erdelju (Transilvanija), a zauzvrat su tražili neutralnost i neulazak Mađarske u rat protiv SSSR-a na strani Nijemaca.⁵⁵

Ustaška se vrhuška, na čelu s Ante Pavelićem, još za vrijeme postojanja Kraljevine Jugoslavije povezivala sa svime i svakime koji je za svoj cilj imao destabilizaciju i razbijanje Jugoslavije. To je bila glavna osnova za zblježavanje političkih vođa u Budimpešti i ustaških prvaka. Horthyjeva Mađarska, također desno orijentirana na političkom spektru, redovito je pružala utočište Ustašama pa je tako tijekom prosinca 1931. godine Gustav Perčec organizirao ustaški centar na Janka Puszti.⁵⁶

Nezavisna Država Hrvatska proglašena je 10. travnja 1941. godine u Zagrebu. Čast proglašenja dobio je Slavko Kvaternik. Na NDH su zapadne sile gledale kao na marionetsku kvislinšku državu pod protektoratom Njemačke te im nije bilo ni na kraj pameti priznati takvu tvorevinu. Mađarska s druge strane, kao članica Trojnog pakta, brzo je podržala osnutak NDH. Osim Mađarske, ustašku tvorevinu priznale su do kraja kolovoza 1941. godine sve države koju su bile povezane sa silama Osovine – Bugarska, Slovačka, Rumunjska, Španjolska, Japan, Nacionalna Kina (japanska Kina), Danska, Finska i Mandžurija⁵⁷. Ipak, unatoč činjenici da su se NDH i Mađarska našle na istoj strani, onoj sila Osovine, diplomatski su odnosi od samih početaka bili izuzetno zategnuti. Kao glavni razlog tomu bilo je Međimurje.⁵⁸

Dva dana prije proglašenja NDH, 8. travnja 1941., lokalne su Ustaše u Međimurju organizirali Ustaški stožer. Prvoborac ustaškog pokreta u Čakovcu, Teodor Košak, proglasio je uspostavu NDH na međimurskom području. Mađari i „mađaroni“ (skupina hrvatskog podrijetla koja je prigrlila mađarsku nacionalnu ideju) počeli su tražiti mađarsku okupaciju Međimurja te su poslali svoje predstavnike u Budimpeštu. Mađarska je Vlada odlučila intervenirati i 13. travnja donijeli su odluku o okupaciji Međimurja. Glavni argument za njihovo pravo na Međimurje bilo je ono povijesno, kako je to oduvijek bio mađarski teritorij. Njemačka je dopustila takvu akciju te su Mađari 16. travnja i službeno zauzeli Međimurje. Tek oformljena i nesređena NDH nije se snašla te se nije usudila vojno intervenirati. Pavelić je odlučio pregovorima riješiti problem Međimurja te su oni i započeti u svibnju iste godine. Ustaše su pokušavale odugovlačiti, pritom

⁵⁵ Hanák, *Povijest Mađarske*, 262–263.

⁵⁶ Davor Kovačić, „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* (2010), 59–60.

⁵⁷ Bruno Korea Gajski, „Ključni momenti jugoslavenske i hrvatske diplomacije od 1941. – 1956.“, *Međunarodne studije: časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju*, (2015), 46.

⁵⁸ Goran Hutinec, „List Muraköz - Megyímurje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941-1943)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (2005), 284.

uvlačeći Nijemce u arbitražni proces s nadom da će s vremenom nagovoriti nacističku vrhušku da vrati Međimurje u sastav NDH.⁵⁹ Na sjednici Ministarskog vijeća Mađarske 21. travnja 1941. razmatrali su žalbu NDH na situaciju u Međimurju te su uviđali zaoštavanje odnosa s hrvatske strane. Delegacija koja je upućena u Zagreb kako bi pregovarala s Hrvatima dobila je sljedeće upute: „1. U principu Međimurje zadržati pod našim suverenitetom, međutim, potpunu administraciju privremenog karaktera nad ovim teritorijem, bilo na određeno duže vrijeme, bilo na neodređeno vrijeme, možemo prepustiti Hrvatima. 2. Na željezničku prugu koja vodi od Murakeresztura preko Čakovca do njemačke granice (odnosi se na granicu koju su Nijemci uspostavili po okupaciji i anketiranju dijela Slovenije) zadržavamo pravko faktičkog suvereniteta, tj. potpuno osiguranje tarifnog i pogonskog prava korištenja. 3. Na sličan način zadržavamo pravo na eksploataciju i preradu eventualno pronađene sirove nafte u Međimurju. 4. Po mogućnosti za prugu Gyékényes – Sušak – Rijeka, osigurati dalekosežno pravno korištenje, podrazumijevajući tu mogućnost prometa vlastitim kompozicijama, s vlastitom vučom, stvaranje skladišta pogonskog materijala itd. 5. U luci Sušak, osigurati mogućnost stvaranja slobodne zone, odnosno slobodnih skladišta. 6. Sredinom korita Drave i Dunava ustanoviti granicu između Mađarske i Hrvatske. 7. Zajednički utvrditi princip razmjene narodnosti i spremnost dviju vlada na to da će u ovom pogledu sklopiti sporazum. 8. U Međimurje predanom na upravljanje, osigurati zaštitu mađarske imovine i nadoknadu štete učinjene od strane bivše jugoslavenske vlade. 9. U principu stvoriti sporazum za zajedničko iskopavanje korita Drave kako bi ponovno postala plovna, i da mađarski brodovi mogu saobraćati na rijeci Savi.“⁶⁰ Pregovori su trajali samo do srpnja, kada je Mađarska i službeno proglasila okupaciju Međimurja. Uzaludno je NDH slala protestne note u Budimpeštu te tražila involvaciju Nijemaca. Ipak sve do kraja svoga postojanja, NDH nikada nije priznala Mađarsku okupaciju te je redovito ucrtavala Međimurje unutar svojih granica na kartama. Mađari su reaktivirali tezu o „megymurskom narodu“ te su administrativno spojili Međimurje sa Zaladskom županijom. Još 1882. godine na području Čakovca djelovao je dvojezični list *Muraköz – Megyimurje* koji je propagirao posebnost kajkavskog dijalekta te poticao uklapanje stanovnika Međimurja u korpus mađarske političke nacije.⁶¹ Hrvati koji su nastavili s prohrvatskom djelatnošću u Međimurju bili su rastjeravani, uhićivani ili čak i ubijani. Odnosi Zagreba i Budimpešte gotovo su se zamrznuili, a svaka mađarska promidžba u NDH bila je obustavljena. Hrvati su čak odbijali imenovati svog diplomatskog poslanika u Budimpešti. Njegovo mjesto

⁵⁹ Isto, 285.

⁶⁰ Kovačić, „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, 62.

⁶¹ Hutinec, „List Muraköz - Megyimurje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941-1943)“, 285–286.

privremeno je obnašao otpravnik poslova koji na tu funkciju nije imenovan na duži period, nego samo po potrebi. Svoju ocjenu stanja u odnosima s Mađarskom dao je i ministar vanjskih poslova u NDH vladi Mladen Lorković: „... naši odnosi s Mađarskom se nalaze u bezdnadnom položaju. Prisiljeni smo ostati u zadržci glede mađarskog pitanja, pokazujući pasivan otpor. Ne želimo stalno primati njihove prijedloge o stvaranju tzv. prijateljske atmosfere, na osnovi koje bismo mogli tobože olakšati rješavanje pitanja Međimurja. Mi stojimo na polazištu da je pitanje rješavanja Međimurja preduvjet stvaranja prijateljske atmosfere.“. S obzirom da posjedovanje akreditiranog veleposlanika u stranoj državi označuje i stupanj prijateljstva i suradnje dvije države, Mađari su, bez obzira na napetosti, imenovali svog veleposlanika u Zagrebu.⁶²

NDH si nije mogla dozvoliti oštrije mjere prema Mađarskoj. Nijemci takvo što ne bi dopustili, a vrlo im je važno zadržati njihove simpatije. Shodno tomu dolazi i do ublažavanja službenog pristupa Mađarskoj potpisivanjem sporazuma o uređenju pograničnog prometa 3. prosinca 1941. godine. Bez obzira na ovo potonje, brojni ustaški činovnici nisu se libili verbalnih izjava da Međimurje pripada NDH. Tako i sam poglavnik Pavelić u svome govoru članovima društva „Hrvatski domobranci za oslobođenje Međimurja 1918/19“ izjavljuje: „Oslobođenje Međimurja, koje je uslijedilo nešto prije 20 godina, događaj iako u malom okviru, imao je veliko poviestno značenje, jer su hrvatski vojnici i u danima hrvatske tragedije ostali vjerni duhu svojih pređa i junačkim predajama hrvatskoga naroda i onda, kad je među intelektualcima zavladao nehaj prema vlastitom narodu, vlastitoj domovini Vi ste ga srcem, desnicom i oružjem priklopili materi zemlji.“.⁶³

Prvi hrvatski otpravnik poslova u Budimpešti bio je Ervin Sarkotić, sin nekadašnje generala Monarhije, no on se nije tamo dugo zadržao. Zamijenio ga je čovjek velikog prezimena, Ivo pl. Gaj – praukun Ljudevita Gaja. Nekoliko mjeseci Gaj je ondje radio kao otpravnik poslova, a tek početkom 1942. godine NDH ga imenuje i veleposlanikom u Mađarskoj. Novi veleposlanik redovito je izvještavao nadređene u Zagrebu o događanjima u Mađarskoj, a posebice o stvarima relevantnima za Međimurje. Upozoravao je kako Mađari rapidno mađariziraju hrvatsko stanovništvo, posebice školsku mladež. U prosincu 1942. godine Gaj se susreo s predsjednikom mađarske vlade Miklósem Kálláyem te su temeljito raspravljali o položaju hrvatske nacionalne manjine u Mađarskoj. Službeno, pitanje Međimurja nije otvarano, na što je Gaj svom rumunjskom kolegi izjavio da „sada ne može otvarati rješavanje ovog pitanja, jer Hrvatska ne smije stvarati

⁶² Kovačić, „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, 63 –64.

⁶³ Isto, 64.

teškoće snagama Osovine.“. Hrvatski veleposlanik smatrao je da privatno Kálláy, pa čak i knez Bethlen, „siva eminencija” mađarske vanjske politike, pokazuju otvorenost da se udovolji Hrvatima po pitanju Međimurja, no drugi politički čimbenici te ostali pojedinci za takve ustupke ne žele ni čuti.⁶⁴ Ovakav stav dvojice visokopozicioniranih Mađara ne treba čuditi. Naime, Međimurje uistinu i jest bilo većinski hrvatsko te bi Mađari radije pridobili neka područja naseljena većinom Mađarima. Uostalom, Međimurje je i došlo kao svojevrsna kompenzacija Mađarima za nedobivanje Banata.

U lipnju 1943. dolazi novi hrvatski veleposlanik na Gajevo mjesto, dr. Vladimir Košak. Košak na dužnosti veleposlanika ostaje sve do ožujka 1944. Poslije njega ovo mjesto upražnjavaju dr. Branko Benzon (do lipnja 1944.) te Hakija Hadžić. Potonjeg je na mjesto veleposlanika u Budimpešti imenovao ministar vanjskih poslova Mehmed Alajbegović, a njegovo imenovanje podiglo je određene proteste. Ivo Gaj smatrao je da je loše imenovati jednog muslimana u katoličkoj zemlji, koja živi tradiciju borbe protiv islama i Turaka.⁶⁵

Pitanje Međimurja u odnosima NDH i Mađarske do kraja Drugog svjetskog rata ostalo je sporno. Interesantno je da su svi vođeni pregovori između dvije države započinjali s izjavom hrvatskih izaslanika kako „NDH ne priznaje okupaciju i da Međimurje gleda kao na svoj integralni dio.”. Dok bi Mađari na to uzvratili da „Mađarska smatra Međimurje područjem koje spada pod suverenitet Krune sv. Stjepana.”. Većina hrvatskih državnika bila je protumađarskog stajališta pa tako i sam ministar vanjskih poslova Lorković koji je redovito izjavljivao da „između hrvatskoga i mađarskoga naroda neće nikada biti razumijevanja i ljubavi, stoga što u Hrvatskoj Mađarima nitko ne vjeruje.”. Jedan od rijetkih ustaških dužnosnika koji je imao razumijevanja za mađarsko ponašanje bio je Eugen Dido Kvaternik koji je držao da je interes Mađarske bio imati nezavisnu i prijateljsku državu na južnoj granici, a ne njemačkog i talijanskog satelita. Za međimurski incident nije okrivljavao isključivo Mađare, pritom se držeći stare Stračevićeve definicije: „Nema u Evropi dva naroda, koji su toliko upućeni jedan u drugog, kao Hrvati i Mađari, ali, kad bi i samo dva puta u jednom stoljeću zajedno na Dravi konje napajali, uvijek bi se posvadili.”.⁶⁶

Zanimljivo je za spomenuti i mišljenje poslanika NDH u Bugarskoj Vladimira Židoveca. On je rekao kako mu je jedan neimenovani mađarski diplomat prilikom njegove posjete

⁶⁴ Kovačić, , „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, 64.

⁶⁵ *Isto*, 65.

⁶⁶ *Isto*, 66.

Budimpešti 1943. godine izjavio: „Hrvati su svojom krivicom izgubili Međimurje, koje je sada kamen spoticanja između NDH i Mađarske. Zar nam itko može zamjeriti što smo naše čete poslali da zaposjednu područje koje je dugo vremena predstavljalo sastavni dio mađarske države, a u kojem se u tom trenutku nije nalazio nijedan hrvatski vojnik. Svakako nije to jedini razlog, što smo zaposjeli Međimurje. Mađarska mora dobiti slobodnu luku na Jadranu i to Rijeku. Međimurje je garancija da ćemo tu slobodnu zonu u riječkoj luci zaista i dobiti. Hrvati nam stoga nemaju što zamjeriti, jer to je politika. A naša je permanentna želja da dođe do što tješnije suradnje između nas i Hrvata jer ni jednima ni drugima ne bi odgovarala uspostava Jugoslavije, kao ni jačanja pozicije Srba.”. Židovec smatra kako su Mađari na vrijeme opipali bilo njemačkog raspoloženja i uvidjeli da neće biti opasnosti ako zauzmu Međimurje. Nadalje, on zamjera Paveliću zadovoljenje da na to odgovori samo protestnim brzojavom što je po njemu dokaz njegove „nesposobnosti da se izvuče iz teške situacije i usprkos težnje Nijemaca da mu onemogućće oslonac na koga drugoga osim njih, nađe među svojim susjedima pomoć, koju su uostalom Mađari bili pripravnici pružiti.”⁶⁷

U konačnici možemo reći da su NDH i Mađarska bili najneprijateljski raspoloženi saveznici. Jedina stavka koja ih je odbijala od veće eskalacije bila je uloga Nijemaca. Njihova se riječ i u Zagrebu i u Budimpešti pomno slušala te se činilo sve što je potrebno da odnosi ostanu održivi. I jedni i drugi su čekali pogrešku onog drugog kod Nijemaca kako bi imali povoda za guranje svojih tendencija u prvi plan, a s njemačkom potporom takve akcije su nailazile na uspjeh.

5. Odnosi SFR Jugoslavije i Mađarske (1945. – 1990.)

5.1 Poslijeratne prilike u Jugoslaviji i Mađarskoj

Jugoslavija je kraj Drugog svjetskog rata dočekala s već definiranom vanjskom politikom, a ona se u potpunosti oslanjala na Sovjetski Savez. Iako je formalno bila republika, Josip Broz Tito preuzeo je sve konce upravljanja državom preko Komunističke partije. Vanjska politika socijalističke Jugoslavije bila je prožeta samim likom Josipa Broza koji je sebe i reinkarniranu komunističku Jugoslaviju smatrao među prvima na Balkanu. No taj vanjskopolitički ugled koji je Jugoslavija stekla vlastitom borbom protiv okupatora brzo se topio. Najveće udaljavanje Jugoslavija je imala prema svojim susjedima (Mađarska, Rumunjska, Bugarska) jer je ponovno počela obnavljati pitanja teritorija i etničkih pripadnosti određenih pograničnih područja. Osim toga, susjedne komunističke države nisu mogle pratiti razvoja socijalizacije društva kakva je

⁶⁷ Kovačić, , „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, 67.

postojala u Jugoslaviji te „su se iza fasade srdačnosti i drugarstva skrivali zavist i animoziteti.“⁶⁸ Tito je dugo vremena razmatrao kreiranje balkanske federacije pa je tako još u studenom 1943. godine pozivao Albance na priključenje Jugoslaviji. Dugo se špekuliralo o postavljanju granica na štetu Mađarske pa se tako planirala reintegracija cijele Vojvodine, Baranje, Međimurja i Prekmurja. Jedan od glavnih pregovarača u to vrijeme, Kosta Nađ, Vojvođanin mađarskog podrijetla, napomenuo je da „mađarsko-jugoslovenska granica nije dobra i izjavio da nakon ispravaka granica Jugoslavija neće imati teritorijalnih zahtjeva prema Mađarskoj“.⁶⁹ Problem je predstavljala participacija partizanskih jedinica prilikom oslobođenja Baranje kada su partizanski odredi tom prilikom provodili snažnu agitaciju da se Baranja pripoji Jugoslaviji. Također, OZNA⁷⁰ je organizirala da se oni Južni Slaveni iz Mađarske onamo i vrate te da ondje osnuju narodnooslobodilačke odbore i organiziraju stražu. Kasnije je objavljen i Memorandum o položaju južnih Slavena u Mađarskoj u kojem se navodi: „Svugdje su visile jugoslavenske zastave, ljudi su nosili titovke i narod je bio uvjeren da će pogranične teritorije biti pripojene Jugoslaviji.“⁷¹ Ipak, veće ustupke Mađarske Jugoslaviji spriječio je Sovjetski Savez, vjerojatno smatrajući kako će Mađarska svakako spasti pod njihovu sferu interesa te da nije mudro ljutiti svoje „podanike“ takvim sitnicama. Ipak, postoji zapis razgovora Andrije Hebranga sa Staljinom datiran 9. siječnja 1945. U tom zapisniku vidljivo je da Hebrang smatra kako Pečuh s ugljenokopima i Bajski trokut treba dodijeliti Jugoslaviji. Mišljenje je temeljio na osnovama historijske tradicije i etničkim dokazima, a nije isključio niti mogućnost vojne okupacije spomenutih područja. Staljin je smatrao da u tom slučaju Jugoslavija ne bi trebala oklijevati: „Jugosloveni koji žive na ovim teritorijama sami moraju postaviti njihovo pripajanje Jugoslaviji, trebaju donijeti odluku o tome i praviti galamu oko toga. Za pripajanja treba da se bori do posljednjeg daha.“⁷²

Očigledno je da je Jugoslavija, odnosno komunistički protagonisti, preuzela identičnu vanjsku politiku kakvu je vodio i međuratni Beograd. Glavni segmenti takve politike bili su ujedinjenje jugoslavenskih naroda te sjedinjenje slavenskog etničkog teritorija. U počecima Sovjetski Savez svesrdno je podržavao jugoslavenski apetit za proširenje, no onoga trenutka kada je Zapad zajedno s Velikom Britanijom oštrije nastupio kada je bilo riječi o Trstu, tada je i Sovjetski Savez smanjio svoju potporu jugoslavenskim težnjama. Razlog tomu leži prvenstveno u

⁶⁸ Korea Gajski, „Ključni momenti jugoslavenske i hrvatske diplomacije od 1941. – 1956.“, 54–55.

⁶⁹ Árpád Hornyák, „Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata“, *Časopis za suvremenu povijest* (2010), 40.

⁷⁰ Odjeljenje za zaštitu narodna

⁷¹ *Isto*, 40.

⁷² *Isto*, 41.

činjenici da je Sovjetima, u tom trenutku, bilo nepovoljno djelovati protiv Italije kako ne bi narušili izgled talijanske Komunističke partije na predstojećim izborima.

Mađarska se nakon svog oslobođenja pod vodstvom Sovjeta našla u svojevrsnom „interregnumu“. Imenovana je koalicijska vlada koju su činile četiri vodeće stranke Fronte za neovisnost. Koalicijski partneri teško su dolazili do suglasnosti kakav oblik vlasti treba provesti u Mađarskoj pa su se prijedlozi kretali od diktature proletarijata do parlamentarne demokracije. Ipak, oko jedne stvari su bili složni te su ukinuli monarhiju i Mađarsku proglasili republikom 1946. godine. Potpisani su mirovni sporazumi u Parizu 10. veljače 1947. godine, a Mađarska je svedena na granice iz 1937. godine. Osim toga, ograničena im je vojska te su bili primorani platiti 300 milijuna dolara u ime reparacija. Konačno u lipnju 1948. godine dolazi to stapanja mađarskih socijalista i komunista u novu Mađarsku radničku partiju. U Mađarskoj je tada instaliran staljinistički politički model, a kao glavni propagator, na čelo države postavljen je Mátyás Rákosi.⁷³

Jugoslavija je u početku računala na mađarsku potporu protiv Italije u borbi za Trst, što su Mađari vrlo rado i prihvatili. Zauzvrat Jugoslavija je obećala podržati mađarske zahtjeve na mirovnoj konferenciji, ukoliko se isto ne proturječe s jugoslavenskim interesima, a takva podrška Mađarima je izrazito značila zbog njihovih aspiracija prema Slovačkoj i Rumunjskoj. Bez obzira na lobiranje potpore oko Trsta, realnost je bila takva da je Mađarska bila relativno ništavan faktor u očima Beograda. Jedino im je bilo bitno da ih Mađari ne ometaju u ostvarivanju svojih ciljeva. Tito nije bio naročito opterećivan svojim sjevernim susjedom pa je tako u ekspozeu o vanjskoj politici Jugoslavije 1. veljače 1946. godine izjavio: „Naša zemlja je do sada dala najveće dokaze dobre volje da želi sa susjednom Mađarskom živjeti u dobrim odnosima. Prva je pružila ruku pomirnicu i prešla velikodušno preko prošlosti, baš u interesu budućeg mira i dobrih susjednih odnosa. Mi vjerujemo da mađarska vlada ne dijeli mišljenje onih revizionističkih i reakcionarnih elemenata u Mađarskoj koji su najviše krivi za zločine učinjene u vrijeme okupacije u Bačkoj, Međimurju i Prekomurju, a koji danas, ohrabreni međunarodnim reakcionarnim krugovima, ponovno pokazuju svoje imperijalističke prohtjeve prema susjednim zemljama, a napose prema Jugoslaviji. Razumije se da ti ljudi štode samo Mađarskoj, jer slabe povjerenje susjednih naroda prema njoj. Prema tome, ne zavisi od nas kako će se naši odnosi razvijati ubuduće, već u prvom redu od same Mađarske.“⁷⁴

⁷³ Hanák, *Povijest Mađarske*, 271–273.

⁷⁴ Hornýák, „Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata“, 45.

U žižu jugoslavenskog interesa Mađarska je došla tek početkom 1946. godine kada je na dnevni red došlo pitanje mirovnog ugovora s Mađarima. Za to pitanje posebno se angažirao Aleš Bebler, zamjenik ministra vanjskih poslova Jugoslavije, koji je tada imenovan šefom odsjeka za pripremanje mirovnog ugovora. Postojala je opravdana bojazan mađarske vlade da ukoliko ne udovolje onim manjim jugoslavenskim zahtjevima, ovi bi mogli izaći s još ponekim. Rákosi, koji se tada još nije dokopao vlasti, posjetio je Beograd kao glavni sekretar Mađarske komunističke partije i ondje je u razgovoru s jugoslavenskim diplomatima zaključio da, ukoliko Mađari ne popuste, Tito će poduzeti određene mjere: „Jeste, ako mi ne učinimo nešto, onda će Tito doći sa teritorijalnim zahtjevima, sasvim pravedno.”. Ono za što se jugoslavenska vlada ponajviše borila, a isto ističe i sovjetski veleposlanik u Beogradu Lavrentijev, jest osiguravanje istog stupnja prava jugoslavenskog naroda u Mađarskoj, kakav ima i mađarska nacionalna manjina u Jugoslaviji.⁷⁵

Shvativši svoj položaj Mađarska je odlučila izaći jugoslovenima u susret i trudila se popraviti položaj jugoslavenske nacionalne manjine u Mađarskoj te je počela u većoj mjeri plaćati ratne reparacije Jugoslaviji. U znak dobre volje Jugoslavija je, stoga, odustala od svojih teritorijalnih zahtjeva prema sjevernome susjedu. Uz određene trzavice odnosi su se počeli plodonosno razvijati pa je tako 25. rujna 1946. godine došlo do uspostavljanja i službenih diplomatskih odnosa s akreditiranim veleposlanicima. 20. veljače 1947. konačno je i finaliziran mirovni sporazum kojim je i započeo mađarsko-jugoslavenski medeni mjesec. Svoj vrhunac on je doživio 8. prosinca iste godine kada su Jugoslavija i Mađarska potpisale ugovor o prijateljstvu i uzajamnoj pomoći. U međuvremenu Mađarska je u potpunosti spala pod komunistički utjecaj te se za sva pitanja okretala Staljinu i Moskvi. Rezultat toga bilo je i pogoršavanje odnosa s Jugoslavijom - na pritisak iz Moskve. Rákosi je, kao vjerni Staljinov učenik, podržao rezoluciju Informbiroa 28. lipnja 1948. godine koja je optužila Jugoslaviju za deformacije socijalizma. U principu Rákosi je plesao Kalinku onako kako ju je Moskva svirala, dok je Tito odbio sudjelovati u koreografiji. Shodno tomu, jugoslavenski su se odnosi srozali, kako s Moskvom, tako i s ostatkom Istočnog bloka.⁷⁶

5.2 Od prekida odnosa do Mađarske revolucije 1956.

Idućih godina, odnosi dviju država dosegle su gotovo pa ratno stanje diplomacije. Povukli su službena poslanstva te su gotovo zamrznuli diplomatske odnose. U tom periodu Rákosijeva

⁷⁵ Hornyák, „Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata”, 47.

⁷⁶ *Isto*, 52–53.

klika prednjačila je po klevetačkoj kampanji protiv Jugoslavije, čak i više od ostalih država članica Varšavskog pakta. Od prvog dana rezolucije događali su se granični incidenti, a povremene koncentracije sovjetskih i mađarskih trupa na toj ravničarskoj granici bile su često sredstvo diplomatskog pritiska i zastrašivanja. Kulminacija mađarske kampanje protiv Jugoslavije dosegla je vrhunac u montiranom procesu protiv Lászla Rajka, jednog od vodećih komunističkih vođa u Mađarskoj koji je u doba rata organizirao ilegalni partijski rad. Rajk je pogubljen zbog lažne optužbe da je špijunirao u korist Jugoslavije.⁷⁷

Hruščov je 1955. pohodio Beograd u svojoj verziji „hoda u Canossu“ te je Beogradskom deklaracijom došlo to odmrzavanja jugoslavensko-sovjetskih odnosa. Pomirba se proširivala i na ostatak članica Varšavskog pakta, ali ne i na Mađarsku prema kojoj je Tito osjećao osobnu netrpeljivost. Interesantna je i činjenica da je Tito, prilikom svog posjeta SSSR-u 1956. godine, odbio ići preko Mađarske te izjavio da „ni Rákosi ni njegova garnitura nemaju preduvjete za upravljanje zemljom i daljnje zadržavanje Rákosija na funkciji može imati teške posljedice. Jugoslavija ni nakon Beogradske deklaracije ne može u normalizaciju odnosa sa zemljom i partijom kojoj je na čelu Rákosi.“⁷⁸

Konačno, u sklopu čistki od staljinizma u Mađarskoj, smijenjen je i Rákosi, a na vlast u Mađarskoj došao je Ernő Gerő. On i Hruščov činili su sve da jugoslavenska strana prihvati promjene na čelu mađarske Partije i da Gerő postane *persona grata* za jugoslavenske komuniste. Kada je Tito uzvraćao posjet Hruščovu (koji je prije toga ljetovao s obitelji na Jadranu) te se našao na Krimu, domaćin mu je priredio izrazito neočekivanog gosta iznenađenja. Bio je to Gerő koji se bez ikakvog prijašnjeg dogovora pojavio na ljetovanju. Bio je to izrazito nediplomatski potez SSSR-a koji se očito odlučio i za ovakvu vrsti smicalice da primora Tita na razgovor s Mađarima. Cijeloj situaciji svjedočio je i veleposlanik Jugoslavije u SSSR-u Veljko Mićunović o kojoj piše: „Jednog dana, oko 11 sati prijepodne, začudili smo se kada se Ernő Gerő, prvi sekretar Partije mađarskih trudbenika, iz susjedne iznenada pojavio sobe. Gerő je bio u društvu još dvoje-troje ljudi. Po izgledu mislim da su prije mogli biti Mađari nego Rusi. O njegovom dolasku na Krim mi nijesmo imali pojma, bar meni nitko nije ništa o tome rekao. Ovo pokazuje drugu stranu sadašnjeg 'lova' na Krimu, kao i puta Hruščova u Jugoslaviju na 'odmor'. Situacija u Mađarskoj i od ranije je bila najslabija tačka u socijalističkom lageru. Rusi su u toku ove godine preuzimali nekoliko puta inicijativu da se izade iz unutrašnje krize i na kraju su morali da prihvate i ostavku Rakosija, jer ga sami Mađari nijesu više mogli podnositi. Sada požuruju da što brže vežu Jugoslaviju za ove

⁷⁷ Đorđe Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.* (Zagreb, 2000), 31.

⁷⁸ *Isto*, 33.

promjene, kao da smo zajednički s njima donijeli odluku o rješenju političke krize u Mađarskoj. Izgleda tako da smo zajednički izabrali Gerőa na mjesto Rákossija, pa sada učvršćujemo novo stanje, a mi o svemu saznajemo pošto su sovjetske odluke provedene u život. Sviđalo se nekom ovakvo ponašanje Rusa ili ne, nama sada ne preostaje ništa drugo već da primimo Gerőa, kao da smo prethodno dogovorili o susretu na Krimu. Sve će ovo biti objavljeno, a mi ćemo tek poslije toga gledati što ćemo i kako ćemo dalje.“⁷⁹

Tito je kasnije komentirao kako je Gerő, na tom forsiranom sastanku, osudio dotadašnju mađarsku politiku prema Jugoslaviji kao pogrešnu te se tim činom posuo pepelom. Nadao se uspostavi dobrih i prijateljskih odnosa te obećao ispraviti nepravde učinjene jugoslavenskom narodu na tlu Mađarske. Dogovoren je posjet mađarske delegacije Beogradu u narednom periodu. Taj susret u konačnici dogodio se izrazito brzo, već za dva tjedna (unutar kojih je mađarska vlast povukla niz poteza za poboljšavanje statusa jugoslavenske nacionalne manjine). Prošlo je devet godina otkad je zadnja mađarska delegacija kročila na jugoslavensko tlo, a taj dan je konačno svanuo 14. listopada 1956. godine kada su stigli vlakom u Beograd. Uslijedio je posjet brojnim jugoslavenskim gradovima među kojima se ističu Sarajevo, Zenica, Ljubljana, Zagreb i Rijeka.⁸⁰ Ipak, sve pozitivne poteze koje su Mađari povukli u tih dva tjedna koja su prethodila posjeti nisu previše impresionirale tada najbitniji grad – Beograd. Gosti iz Mađarske dočekani su nevoljko i s rezervama, a prilikom dolaska u Beograd na peronu ih nije dočekao, kako to protokol nalaže, Josip Broz Tito. Protokolarna razina domaćina bila je u izrazito siromašnom sastavu kada ju usporedimo s gostima. Na čelu delegacije za doček nalazio se Aleksandar Ranković (tada u funkciji člana sekretarijata Izvršnog komiteta Centralnog komiteta). Njegov odabir je tim više provokativan, kada se u obzir uzme činjenica da je upravo Ranković bio osoba koja je, prema lažnim navodima, odlazila u Mađarsku da se sastane s Rajkom i kuje urotu za rušenje socijalizma u Mađarskoj. Slično iznenađenje Mađarima priređeno je i u Zagrebu, gdje je u prvom planu na dočeku bio Karlo Mrazović-Gašpar, čovjek kojeg su vlasti u Mađarskoj sumnjičile za glavnog obavještajca koji je organizirao sve sastanke Rajka s jugoslavenskim slugama imperijalista. Sve to nije bilo slučajno, bio je to odgovor Beograda na godine i godine beskompromisnih klevetajućih propagandnih poruka iz Budimpešte. S druge strane mađarsku su delegaciju prezentirali od reda respektabilna imena. Uz Gerőa su prema Zelmanovićevim navodima došli i „predsjednik Vlade András Hegedűs, potpredsjednik Vlade i predsjednik Patriotskoga narodnog fronta Antal Apró, prvi sekretar Gradskoga komiteta Budimpešte István Kovács i – kao neka vrsta deomonstracije

⁷⁹ Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.*, 36–37.

⁸⁰ *Isto*, 30.

nastojanja promjene kursa i dokaza da je proces u tijeku – János Kádár, koji je nakon tri i pol godine provedene u Rákosijevim zatvorima 1954. bio pušten na slobodu, a tek tri mjeseca prije toga kooptiran u CK i Politbiro.”⁸¹ Tito i Gerő susreli su se samo jednom i to odmah prvog dana u Beogradu. Preostalih devet dana mađarska je delegacija putovala Jugoslavijom bez razgovora na najvišem nivou. Mađari su za prijedlog dali podizanje diplomatske aktivnosti između dvije države na višu razinu pa su tako poslanstva podignuta u rang veleposlanstava. Mađari, kako bi pokazali svoje novopronašlo cijenjenje Jugoslavije, na mjesto veleposlanika postavljaju Ferenc Munnicha, vrhunskog diplomata koji je dugo godina služio kao mađarski veleposlanik u Moskvi.⁸² Jugoslavija nije odgovorila veleposlanikom istoga renomea, no ipak, novi veleposlanik Dalibor Soldatić bio je već iskusan diplomat. Služio je u veleposlanstvima Jugoslavije u Argentini i SAD-u. Bio je to 47-godišnjak splitsko-zadarskog podrijetla te izraženog temperamenta. Njegovim dolaskom nakon godina i godina nesuglasica konačno su odmrznuti diplomatski odnosi Mađarske i Jugoslavije. Valja napomenuti da dvije države još od 1948. godine i raskola nisu imale stalnih predstavništva jedna u drugoj.⁸³

Zgrada jugoslavenske ambasade nalazila se na samom Trgu heroja, preko puta milenijskog spomenika podignutog još 1896. godine. Dvokatnicu neodređenog stila i sive boje izgradila je još Kraljevina Jugoslavija kako bi služila za boravak diplomatskih predstavnika u Mađarskoj. Tako je na tom mjestu djelovalo jugoslavensko predstavništvo još od prvog poslanika, pjesnika, Jovana Dučića za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. Jedini prekid jugoslavenskog kontinuiteta u zgradi bio je onaj za vrijeme Drugog svjetskog rata, kada je zgradu na upravljanje dobilo ustaško poslanstvo.⁸⁴

5.3 Mađarska revolucija 1956. i uloga Jugoslavije

Po povratku u Budimpeštu, mađarsku je delegaciju dočekala razbuktana gomila. Studenti i radnici izašli su na ulice i tražili konačni prekid staljinističke politike u Mađarskoj te odlazak sovjetske vojske. Tražili su i povratak Imrea Nagya na mjesto premijera te su Gerő i suradnici brže bolje doveli Nagya da smiri mase. Ovaj to nije uspio jer je nastavio s mlakim govorom, kakav je partija propagirala. Ipak tijekom idućih nekoliko dana Mađarska komunistička partija imenovala je Nagya premijerom te je ovaj, da udovolji narodu, povukao niz radikalnih poteza. Najradikalniji potez bio je povlačenje Mađarske iz Varšavskog pakta te traženje priznanja neovisnosti Mađarske

⁸¹ Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.*, 41-42.

⁸² *Isto*, 45.

⁸³ *Isto*, 65.

⁸⁴ *Isto*, 66. i 120.

od UN-a i zaštitu zapadnih sila. Zapad je ostao nijem, u to vrijeme više ih je okupirala Sueska nego mađarska kriza te su Mađari ostavljeni na milost i nemilost Sovjetima.⁸⁵ Budimpešta i ostatak Mađarske bili su u potpunoj anarhiji gdje su bande različitih političkih obilježja vladale ulicama. Nagy je počeo uviđati da se njegova politika neće održati te je poslao bivšeg poslanika u Jugoslaviji, Zoltána Szantóa, da pokuša dogovoriti azil mađarske vlade u jugoslavenskom veleposlanstvu. Nakon razgovora s Beogradom, Soldatić mu je priopćio da će jugoslavensko veleposlanstvo dati garancije mađarskoj vladi i omogućiti joj azil u slučaju sovjetske intervencije.⁸⁶ U međuvremenu, Tito je na Brijunima saznao za sovjetske planove. Osobno su ga posjetili Hruščov i Maljenkov kako bi amenovao njihove planove vezane za Mađarsku. Nije sigurno jesu li Rusi to napravili iz pristojnosti ili su uistinu i smatrali da im je potrebna jugoslavenska potpora. Veljko Mićunović sudjelovao je na Brijunskim razgovorima te je on ovako opisao svoje viđenje situacije: „Hruščov iznosi kako su vojne pripreme dobro i uspješno izvedene. Pominje maršala Žukova, kao i to da će rukovodilac vojnih operacija u Mađarskoj biti general armije Malinjin. Kaže kako su mogle i neke rumunjske snage uzeti učešća, no da Rusi smatraju da to nije potrebno. Hruščov dalje kaže da će za dva dana sve likvidirati i skršiti svaki otpor u Mađarskoj. Ne kaže kada će početi, ali iz svega se vidi da će to biti vrlo brzo – mi smo posljednji koje obavještavaju. U stvari, Rusima nikakva saglasnost Jugoslavije nije ni potrebna. Oni će u Mađarskoj da urade ono što su naumili, saglasili se mi s time ili ne, iako je Hruščov govorio kako je vrlo važno da ih mi 'pravilo razumijemo'. ... I mi vidimo i zabrinuti smo skretanjem događaja u desno, u kontrarevoluciju, jer kakva je to vlada pod kojom ubijaju i vješaju komuniste (misli se na vladu Imrea Nagya op. a.) Mora se intervenisati, ako je u Mađarskoj kontrarevolucija“.⁸⁷ Jugoslavenski su rukovodioci kao odlično rješenje za Mađarsku smatrali Jánoša Kádára, dok su Sovjeti više kao rješenju naginjali Ferencu Munnichu.

Sovjetska je intervencija započela 4. studenog 1956. godine. Istoga dana, u 8 sati ujutro, prag jugoslavenske ambasade prešao je i Imre Nagy s ostalim članovima vlade. Zelmanović (novinar Vjesnika, koji se s ostalim kolegama novinarima za vrijeme sovjetske intervencije sklonio u jugoslavenskoj ambasadi) njegov je dolazak u ambasadu opisao: „Oko one crne limuzine Osman Đikić, Milan Drobac i ostali članovi ambasade, a iz auta (na naše opće iznenađenje) upravo izlazi neobrijan, očigledno neispavan Imre Nagy, čiji smo glas u Proglasu naciji još prije desetak minuta (s magnetofonske vrpce) slušali na recepciji hotela Béke (mađ. mir, op. a.). Vlada očigledno više nije bila na svojem mjestu – kako je rečeno u Proglasu. Predsjednik Vlade upravo se sklanjao u

⁸⁵ Hanák, *Povijest Mađarske*, 275.

⁸⁶ Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.*, 114.

⁸⁷ *Isto*, 115–116.

azil pred sovjetskom intervencijom, prije nego što ona dopre do Parlamenta.“⁸⁸ Tako se Nagy našao na jugoslavenskom teritoriju, prema zakonu u *de jure* inozemstvu.

Nijedan se prije, a ni poslije, šef predstavništva Jugoslavije nije našao u tako delikatnoj situaciji kao Dalibor Soldatić. Bio je to svojevrsni presedan za diplomaciju ovdašnjih državnih tvorevina (Kraljevina Jugoslavija, NDH, SFRJ) da se jedan predsjednik Vlade strane države skloni pod krov i stavi u zaštitu Jugoslavije.⁸⁹ Osim Nagya, u veleposlanstvo je stigao i čitav konvoj mađarskih visokih dužnosnika. Njih petnaest s djecom i ženama, ukupno čineći broj od 42 osobe koje su se natiskale u prostorije veleposlanstva. Zbrojimo li tomu i osoblje veleposlanstva te jugoslavenske novinare koji su ondje pronašli utočište, dolazimo do broja od osamdesetak ljudi. Veleposlanstvo nije imalo taj kapacitet, a osoblje i neakreditirani novinari nisu smjeli biti u prisustvu i razgovarati s Nagyom. Jedina razonoda bilo je slušanje radija pa je tijekom jednog slušanja Zelmanović zabilježio: „Glas se razabirao prilično slabo, bila je to neka slaba stanica, ali su mađarske ličnosti okupljene oko aparata odmah prepoznale glas Jánoša Kádára. Promatrao sam lica oko sebe: za neke je glas bio šok, a neki su ga popratili ironičnim osmijehom. Kádár je u Proglasu mađarskome narodu najavio formiranje nove mađarske revolucionarne radničko-seljačke vlade na čijem je čelu stajao on. ... Kádár je također rekao da se u interesu uspostave reda i mira obratio komandi sovjetskih trupa da 'pomognu u razbijanju mračnih reakcionarnih snaga'.”⁹⁰

Veleposlanik Soldatić i savjetnik Đikić strogo su priopćili novinarima da je prisustvo Imrea Nagya u jugoslavenskoj ambasadi stroga tajna te da je pod najstrožim embargom bilo kakvo objavljivanje ili nagovještaj o tome.⁹¹ No veći problem od novinara, Soldatiću je bila oprskrba hranom za tolike posjetitelje. Zalihe su se brzo potrošile i zahvaljujući pomoći poljskog te ostalih veleposlanstava, koji su predali svoje zalihe, gosti nisu bili gladni. Smještaj nije pružao nikakvu komociju te nije bilo neobično da ljudi spavaju po podu, na klupama, naslonjačima prekriveni samo balonerima koje su donijeli. Zelmanović piše o svom spavanju na knjigama: „U predvorju sam slučajno naišao na dva velika sanduka s knjigama. Bio je to poklon JAZU-a Mađarskoj akademiji, koji je nekako baš u danima najžešćih borbi trebao biti svečano uručen kao jedan od znakova zbližavanja nakon dugih godina zamrznutih odnosa.”⁹²

Veleposlanik Soldatić otpočeo je pregovore s novom Kádárovom vladom, čim je ova 7. studenoga pristigla u Budimpeštu. Na strogi briefing pozvan je i veleposlanik Mićunović u Moskvi.

⁸⁸ Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.*, 119.

⁸⁹ *Isto*, 122.

⁹⁰ *Isto*, 123.

⁹¹ *Isto*, 124.

⁹² *Isto*, 126.

Jugoslavensko pružanje utočišta bjeguncu i reacionaru dizalo je opasnost od ponovnog zaoštavanja odnosa na relaciji Beograd – Moskva. Mićunović je u svoj dnevnik zapisao bilješke svoga sastanka s Hruščovom: „Sve je sada došlo u pitanje. Od jugoslavenskog stava prema rješenju pitanja Nagya zavisi da li će odnosi između Jugoslavije i SSSR-a i dalje razvijati prijateljski ili suprotno od toga. – Nitko u SSSR-u ne može shvatiti neizručenje Nagya i ostalih organizatora kontrarevolucije, osim da su i ranije u svemu radili po direktivama Jugoslavije i da je Jugoslavija odgovorna za njihov rad.”⁹³

Dodatnu težinu novim nesuglasticama između Jugoslavije i SSSR-a dala je i smrt mladog jugoslavenskog diplomata u Budimpešti. Ispred jugoslavenskog veleposlanstva zaustavila se kolona tenkova te opalila rafal po veleposlanstvu. Preminuo je Milenko Milovanov, mladi jugoslavenski diplomat, koji je tijekom rafala promatrao tenkove s prozora.⁹⁴

Konačno, 19. studenog, nakon silnih peripetija, diplomatskih i vojnih pritisaka, usuglašeno je da će azilantima u veleposlanstvu biti omogućena rehabilitacija. Mađarska se vlada složila te obećala kako na Nagyu i njegovim suradnicima neće biti izvršena kazna zbog prošlih djelovanja. 22. studenog u 18 i 30 sati pred veleposlanstvo je došao autobus, koji je trebao azilante odvesti kućama. No bila je to zasjeda, u autobusu su se nalazili i sovjetski oficiri te je naposljetku Nagy sa suradnicima odvezen u nepoznato. Idućeg dana Radio Kossuth objavio je službeno priopćenje mađarske vlade: „Prije više od dva tjedna Nagy i njegovi drugovi zatražili su dozvolu Vlade da iz Mađarske odu u neku drugu socijalističku zemlju. S odobrenjem Vlade Narodne Republike Rumunjske oni su od 23. studenog pošli na teritorij Narodne Republike Rumunjske...”⁹⁵ Imre Nagy više nije viđen, prema nekim špekulacijama suđeno mu je te je pogubljen 1958. godine.

Do kraja 1980-ih godina, odnosno do demokratskih promjena, odnosi Jugoslavije i Mađarske uvelike su ovisili o sovjetsko-jugoslavenskim odnosima. Mađarska i Jugoslavija su u tom periodu potpisale niz bilateralnih sporazuma poput *Sporazuma između Vlade SFRJ i Vlade NR Mađarske o ukidanju viza iz 1965. godine*, *Sporazum o primjeni klauzule najpovlaštenije nacije između SFRJ i NR Mađarske iz 1968. godine*, *Sporazum između Vlade SFRJ i Vlade NR*

⁹³ Zelmanović, *Mađarska jesen 1956.*, 128.

⁹⁴ *Isto*, 129–130.

⁹⁵ *Isto*, 146.

*Mađarske o sprječavanju i rješavanju povreda graničnog režima na jugoslavensko-mađarskoj državnoj granici iz 1978. godine te još trideset i jednu konvenciju, sporazum, ugovor i pravilnik.*⁹⁶

6. Put prema hrvatskoj samostalnosti – Odnosi Republike Hrvatske i Mađarske (1990. – 1997.)

6.1 Pad komunizma – mirno i krvavo

Mađarska se izrazito mirno suočila s komunizmom. Odlaskom Jánoša Kádára s čela države 1988. godine počele su demokratske promjene koje su dovele do višestranačkih izbora. Ustanak Mađara 1956. godine partija je priznala kao revoluciju. Tako je konačno mađarskoj opoziciji omogućeno sudjelovanje u političkom životu. Maknute su pregrade i prepreke na austrijskoj granici koje su godinama sprječavale odlazak građana na kapitalistički Zapad. Partija je počela pregovarati s oporbom o promjeni političkog sustava, a kao najveći dokaz promjena možemo spomenuti pogreb Imrea Nagya. „Okrugli stol“ partije i opozicije završio je u rujnu 1989. godine i na njemu je odlučeno da se u izbore ide bez ikakvih restrikcija (kakve je uvođila Poljska). Shvaćajući opasnost da komunisti u potpunosti izgube izbore, ipak su odlučili izabrati predsjednika Republike u parlamentu prije nego se raspišu opći izbori. Izbor je pao na Imrea Pozsgaya, popularnog lidera komunističkih reformista. Partija je u konačnici odlučila i sebe reformirati te su promijenili ime u Mađarsku socijalističku partiju, no to im ipak nije bilo dovoljno te na izborima nisu polučili ozbiljniji uspjeh, ostvarivši samo 9% glasova.⁹⁷

Za razliku od Mađarske, pad komunizma u Jugoslaviji išao je puno krvavijim putem. Snažno jačanje nacionalnih težnji naroda Jugoslavije počeli su još 1987. s problemima na Kosovu, a svoj vrhunac doživljavaju 1989. godine. Već u rujnu Slovenija je tražila državnu neovisnost i odcjepljenje, a do veljače 1990. godine Savez komunista Jugoslavije potpuno je izgubio jedinstvo i sve više su ogranci po republikama dobivali na važnosti. Konačno je odlučeno da se u svim republikama uvede višestranačje i održe izbori. U Hrvatskoj je to značilo pobjedu opozicije – Hrvatske demokratske zajednice pod vodstvom Franje Tuđmana. Priče o reorganizaciji Jugoslavije u konfederaciju brzo su gubile glasnost. Iako je vlada u Beogradu još uvijek funkcionirala, kao

⁹⁶ Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, *Pregled dvostranih međunarodnih ugovora Republike Hrvatske preuzetih sukcesijom*, pristup ostvaren 25. 7. 2019.: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/pregled-bilateralnih-medunarodnih-ugovora/madarska,81.html>

⁹⁷ Jerzy Holzer, *Komunizam u Europi* (Zagreb, 2002), 174–175.

njezin organ djelovanja ostala je jedino JNA. Konačno su Slovenija i Hrvatska, nakon mjeseci pregovora i pokušaja da se iznađe kompromis, proglasile neovisnost od Jugoslavije u lipnju 1991. godine.⁹⁸

6.2 Mađarska potpora hrvatskoj borbi za neovisnost

Oružanu borbu za neovisnost nije trebalo dugo čekati. Pobunjeni Srbi u Hrvatskoj već su počeli dizati barikade u tzv. „Balvan revoluciji“. S obzirom na nedostatak naoružanja Hrvatska je bila primorana potražiti ga na crnom tržištu. U žiži zbivanja tada se našao hrvatski ministar obrane Martin Špegelj. Prema obavještajnim podacima, te videosnimkama koje je pustila Televizija Beograd, Špegelj je ilegalno kupovao oružje od bivših članica Varšavskog pakta, poglavito od Mađarske. Sporne snimke nastale su u njegovom rodnom mjestu, Starom Gracu, u blizini mađarske granice. Iako su snimke služile kao sredstvo dodatne antagonizacije Hrvata u očima Srba, „afera Špegelj“, istinita ili falsificirana, dodatno je produbila jaz između Zagreba i Beograda. JNA je tražila uhićenje Boljkovca, Špegelja i ostalih pripadnika tzv. „Virovitičke grupe“. Otkrivanje ove veze s Mađarskom svakako je negativno utjecala i na odnose Mađarske i SR Jugoslavije te je bila predmet razgovora unutar mađarskog parlamenta.⁹⁹

Mađarska vlada bila je izrazito sklona Hrvatskoj te Mario Nobile navodi kako je Hrvatska imala sreću što su Mađari žmirili na tranziciju oružja preko svog teritorija. Franjo Tuđman, predsjednik Hrvatske, tijekom svog sudjelovanja na sastanku Pentagonale u Dubrovniku u rujnu 1991. godine, molio je predsjednika mađarske vlade Árpáda Göncza da pripomogne Hrvatskoj obilnijim vojnim zalihama i pomoći: „Hrvatska vam to neće zaboraviti!“, no Göncz si nije mogao dopustiti toliko veliko izlaganje svoje zemlje.¹⁰⁰ Početkom listopada 1991. godine, Mađarska je poduzela diplomatske mjere za potporu Hrvatskoj. Tako su tijekom sastanka s Poljskom i Čehoslovačkom zatražili intervenciju međunarodnih snaga s ciljem da prestanu ratne operacije u Hrvatskoj. Također, u zaključku sastanka tražilo se i međunarodno priznanje Hrvatske i Slovenije.¹⁰¹

U drugoj polovici 1991. godine, hrvatska je delegacija na čelu s Tuđmanom ostvarila dva službena posjeta – u Mađarsku i Ukrajinu. Mađarska vlada uputila je poziv Tuđmanu za posjet i to kao predsjedniku Hrvatske, države koja još nije bila međunarodno priznata. Jugoslavenski su

⁹⁸ Holzer, *Komunizam u Europi*, 178–179.

⁹⁹ Mario Nobile, *Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990. – 1997.* (Zagreb, 2000), 87–88.

¹⁰⁰ *Isto*, 88.

¹⁰¹ Ante Nazor, Tomislav Pušek, *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti* (Zagreb, 2018), 127.

susjedi različito gledali i uključivali se u događaje u bivšoj Jugoslaviji. Srećom, mađarska se vlada uvelike solidizirala s hrvatskim težnjama i stradanjima te su na bilateralnoj razini iskazivali simpatije prema Hrvatskoj. Ponajviše se to odnosi za vrijeme vlade Józsefa Antalla, mađarskog premijera od 1990. – 1993., kada je njegova koalicija bila izrazito aktivna, poglavito za vrijeme dok je Mađarska bila članica Vijeća Sigurnosti UN-a. Kasnije, dolaskom reformiranih komunista na vlast, Mađarska je opreznije nastupala prema događajima u Jugoslaviji te nije isticala direktni interes.¹⁰²

Mađarska je često služila kao neutralno mjesto susreta državnika Republike Hrvatske i SR Jugoslavije. Tako su se i u kolovozu 1992. u Budimpešti sastali premijeri Pantić i Gregurić s ciljem vraćanja 822 hrvatskih zarobljenika. Mađarska je bila jedna od zemalja (uz Njemačku, Austriju, Sloveniju i Švicarsku) koja je organizirano zbrinjavala hrvatske izbjeglice. Potpisan je i sporazum o povratku izbjeglica nakon rata uz potporu UNHCR-a, kao supotpisnika.¹⁰³ Osim Tuđmana posjete u Mađarskoj imao je i hrvatski ministar vanjskih poslova Mate Granić, o kojima sam najbolje svjedoči: „U listopadu sam tajno posjetio Mađarsku. U automobilu smo bili samo službeni vozač i ja. Najprije sam se sastao s ministrom Mádlom, koji je poslije postao predsjednik Mađarske, a zatim i s ministrom vanjskim poslova Gézom Jeszenszkym. Zanimalo ih je stanje na bojištima i kakvi su naši izgledi da se obranimo. Rekao sam da ćemo uspjeti i kod obojice vidio da nas iskreno podupiru. Nisu smjeli otvoreno djelovati, no bilo je posve jasno da je Mađarska na našoj strani u borbi za neovisnost.“¹⁰⁴ – Granić nastavlja: „Uskoro sam krenuo u još jednu tajnu misiju, ovaj puta na sastanak s mađarskim premijerom Józsefom Antallom u Szegedin ... Antall nas je dočekao u vladinoj rezidenciji u Szegedinu. Bio je dojmljiv političar, odlično upućen u zbivanja u Hrvatskoj. 'Hoće li Srbi osvojiti Osijek i Vinkovce?' upitao me. 'Neće, imamo snage obraniti se' kratko sam odgovorio. Bio je zadovoljan odgovorom. Mađarska je željela biti diskretno obaviještena o događajima u Hrvatskoj, stanju na bojištima i našim planovima. To što sam se s Antallom morao sastati u tajnosti, nije ništa mijenjalo. Uspio sam ga nagovoriti da nas podupru i Mađari su doista uskoro snažno lobirali u našu korist. Zahvaljujući njima lakše su nas priznale neke srednjeeuropske države, a utjecali su čak i na Francusku i Veliku Britaniju.“¹⁰⁵

¹⁰² Nobile, *Hrvatski feniks*, 110.

¹⁰³ Mate Granić, *Vanjski poslovi: Iza kulisa politike* (Zagreb, 2005), 20–22.

¹⁰⁴ *Isto*, 35.

¹⁰⁵ *Isto*, 36.

6.3 Međunarodno priznanje

Uskoro je započela jedna od najvećih diplomatskih bitaka za Hrvatsku, ona za međunarodno priznanje. Iako u ovom segmentu treba ponajviše zahvaliti naporima Njemačke i Vatikana, koji su izrazito snažno lobirali za Hrvatsku, doprinos Mađara ne smije biti zaboravljen. Njemačkoj je bila potrebna ovakva međunarodna akcija, gdje se nakon sjedinjenja, ponovno htjela uspostaviti kao značajan faktor međunarodne politike. Prvu su Hrvatsku priznale susjedna Slovenija, 26. lipnja 1991. te Litva 30. srpnja 1991., koja se i sama nakon raspada SSSR-a borila za međunarodno priznanje.¹⁰⁶

Zahvaljujući njemačkim naporima, posebno Hansa-Dietricha Genschera (ministar vanjskih poslova Njemačke), ostale su države uslijedile u prvoj polovici 1992. godine. Njemačka je već ranije unilateralno suspendirala brojne ugovore s Jugoslavijom, poput onoga o prometu, a na isto je pritiskala i ostale zemlje u susjedstvu poput Austrije, Italije ali i Mađarske. U prvom krugu priznanja su se očekivale brojne države, a Nijemcima su od velikog značaja bile Čehoslovačka, Mađarska i ponajviše Poljska.¹⁰⁷ Prava komplikacija događala se oko hrvatskog primanja u članstvo UN-a. Glavni tajnik Boutros Boutros Ghali pokušao je izvesti primanje članica u paketu – Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, SR Jugoslavija - no to nije bilo moguće izvesti zbog činjenice da potonja ne ispunjava uvjete iz Povelje ljudskih prava UN-a. Naime, tada je vladalo pravilo „prazne stolice“ za SFR Jugoslaviju, koja bez obzira na nepostojanje i na srpsko pozivanje na jedino pravo na sukcesiju je i dalje bila službeno priznata unutar UN-a.¹⁰⁸

Jednu od najznačajnijih uloga prilikom primanja Hrvatske u UN odigrao je mađarski veleposlanik pri UN-u Endre Erdős. Cijelu situaciju najbolje je opisao Nobile, tadašnji predstavnik Hrvatske u UN-u: „Vijest da će Opća skupština UN-a o primanju ove tri članice (Slovenija, Hrvatska i BiH) odlučiti za dva dana došla je i Shahabijeva ureda oko 11 sati 20.05.1992. Našao sam se u situaciji da 24 sata prije toga pronađem zemlju sponzora rezolucije za primanje Hrvatske i pripremim sve ostalo. Mađarska i Austrija ogradile su se od takve uloge jer su članice Vijeća Sigurnosti. Mađarski veleposlanik Erdős obećao mi je pomoći i alarmirao svoj ministra Jeszenszskog, koji je, nazvavši navečer po europskom vremenu , probudio poljskog ministra vanjskih poslova, i taj je dao pristanak za poljsko kosponsoriranje. Ne želeći riskirati, nazvao sam i danskog otpravnika poslova, i on je odmah pristao, bez konzultiranja s Kopenhagenom! Sat-dva

¹⁰⁶ Ministarstvo vanjskih poslova Republike Hrvatske, *Bilateralni odnosi*, pristup ostvaren 25. 7. 2019.: <http://www.mvep.hr/hr/vanjska-politika/bilateralni-odnosi/datumi-priznanja/>

¹⁰⁷ Nobile, *Hrvatski feniks*, 161.

¹⁰⁸ *Isto*, 268.

nakon toga javio se Endre Erdős s viješću da je Poljska prihvatila sponzorstvo. „Skandal“ smo izgledili ljubaznom zahvalom predsjednika Tuđmana mađarskom i poljskom veleposlaniku pri UN-u.”¹⁰⁹

Do kraja rata Mađarska je ostala vjerni prijatelj hrvatskih težnji. I Austrija i Mađarska tijekom svog sudjelovanja u Vijeću Sigurnosti UN-a (Austrija 1991. – 1992., Mađarska 1992. - 1993.) u značajnijoj su mjeri štitile hrvatske interese. Ipak, rastom hrvatsko-bošnjačkih tenzija u Bosni i Hercegovini, Mađarska je često znala stajati uz Bošnjake. Hrvatski diplomati takav stav su više pripisivali osobi mađarskog veleposlanika Endrea Erdősa, a ne službenoj politici Budimpešte. Nobile navodi kako je Mađarska u razgovorima bila izrazito srdačna i prijateljska, ali poteze u korist Hrvatske, a kontra SR Jugoslavije povlačila je oprezno. Glavni mađarski strah bila je mogućnost odmazde Srba nad mađarskim stanovništvom u Vojvodini. Također, Mađari su ekonomski bili izrazito pogođeni zbog sankcija koje su nametnuli Beogradu te poteškoća u tranzitnom prometu Dunavom, no ipak, Mađarska je bila među najdosljednijima u provođenju nametnutih sankcija.¹¹⁰

6.4 Djelovanje veleposlanstva RH u Mađarskoj

Nedugo nakon mađarskog priznanja Hrvatske, uspostavljeni su i službeni diplomatski odnosi. Za prvog hrvatskog veleposlanika u Mađarskoj imenovan je Aleksandar Šolc, rektor Sveučilišta u Osijeku, 11. ožujka 1992. godine. Već 7 dana nakon dogodio se prvi susret s mađarskim diplomatima na prijemu MVP-a RH prigodom posjeta visokog dužnosnika mađarskog ministarstva vanjskih poslova Ivána Bábe. Ni Mađari nisu kaskali, pa je tako već 26. ožujka 1992. godine, novoimenovani mađarski veleposlanik Gábor Bagi predao vjerodajnice predsjedniku Tuđmanu.¹¹¹ Dva mjeseca kasnije, 7. svibnja Šolc predaje vjerodajnice mađarskom predsjedniku Árpádu Gönczu, prilikom čega se zadržao čak 20 minuta duže od protokola u razgovoru s mađarskim predsjednikom te je u znak zahvalnosti položio vijenac na Grob mađarskih heroja na Trgu heroja. Veleposlanstvo s radom započinje 8. svibnja., prvo u hotelskoj sobi, a već nekoliko dana nakon u prostorijama zagrebačke tvrtke Astra u Vackoj ulici 19-21. Do 17. lipnja Šolc je dobio i osoblje. To su bili Naco Zelić, savjetnik za konzularne poslove i Melita Adam, administrativni referent, a kasnije II. tajnica. Mjesec dana potom, 17. srpnja dolazi i Tomislav Vuković, savjetnik za politička pitanja. Potom dolazi i prvi tajnik Karlo Besedeš te kulturni ataše

¹⁰⁹ Nobile, *Hrvatski feniks*, 272.

¹¹⁰ *Isto*, 307.

¹¹¹ Aleksandar Šolc, „Služba u Mađarskoj, susjednoj i prijateljskoj zemlji“, u: *Hrvatski diplomatski klub; Sjećanja i prilogi za povijest Diplomacije RH*, ur. Đuro Vidmarović (Zagreb, 2010), 28.

Božena Ruk Fočić. Posljednji dolazi i vojni izaslanik, brigadir Miroslav Jerzečić, no tek 1995. godine.¹¹²

Početkom 1993. godine kupljena je zgrada u Budimpešti, Nográdi út 28B u koju se veleposlanstvo preselilo nakon adaptacije zgrade 3. svibnja 1993. Novac za opremanje zgrade i adaptaciju u iznosu od 450 000 njemačkih maraka dale su hrvatske tvrtke: Interina (INA d.d.), Podravka, HPT-Zagreb, Hrvatske ceste itd., a sav namještaj radila je i ugradila hrvatska tvrtka TVIN Virovitica. Konzularni odjel preselio je 28. kolovoza 1995. u unajmljene prostorije u Lágymányosi utca 16.. Proslava prvog dana državnosti RH u Mađarskoj bila je malog opsega. U službenim prostorijama Saveza Hrvata u Mađarskoj ona je održana 1. lipnja 1992. godine uz svesrdnu pomoć Antuna Vidića, direktora Hrvatskog poslovnog centra u Budimpešti, koji je snosio i sve troškove. Na proslavu nisu pozvani predstavnici mađarskih državnih tijela i diplomatskoga zbora zbog kratkoće organizacije i nedostatka potrebnog novca.¹¹³

Veleposlanik Šolc po dolasku u Mađarsku, započeo je s kontaktima s diplomatskim zborom protokolarnim posjetima veleposlanicima drugih država akreditiranim u Mađarskoj, te njihovim posjetima hrvatskom veleposlanstvu. Prvi posjet obavljen je već 8. lipnja Njegovoj Ekscelenciji Angelu Acerbiju, nunciju Svete Stolice te doajenu diplomatskoga zbora u Mađarskoj. Do kraja 1992. godine, Šolc je posjetio 31 veleposlanika, dok je u posjet primio njih trinaestoricu. Osim toga, nazočio je i 39 različitih prijama u organizaciji veleposlanstava drugih država. Veleposlanici u Mađarskoj organizirali su i Klub veleposlanika govorećih mađarski koji je bio izrazito aktivan, a sačinjavao je veleposlanike Bugarske, Češke, Finske, Južnoafričke Republike, Rumunjske, Rusije, Slovačke, Slovenije, Švedske i Ukrajine uz, dakako, i hrvatskog veleposlanika Šolca.¹¹⁴

Republika Mađarska je i prije uspostavljanja službenim diplomatskih odnosa s Hrvatskom pokušavala pomoći Hrvatskoj. Već je 1991. prihvatila prve skupine prognanika s područja Istočne Slavonije i Baranje. Zanimljiva je i uvodna riječ Antalla u razgovorima s hrvatskom delegacijom. 16. prosinca 1992. predsjednik Vlade Hrvoje Šarinić došao je s hrvatskom vladom u Mađarsku i tijekom razgovora u Mađarskom parlamentu, Antall je izjavio: „Evo, vidite ovu značku na mojem reveru. Pa baš i nije uobičajeno da čovjek u mojim godinama nosi značku, a još manje da ju pokazuje, ali ova značka za mene ima posebno značenje. Naime, kada sam posjetio prvu skupinu prognanika iz Hrvatske koje smo bratski prihvatili pristupila mi je jedna žena i dok se nisam snašao klekla je pred mene i kao rimskom papi poljubila mi je ruku i dala mi je ovu značku. zahvaljujući

¹¹² Šolc, „Služba u Mađarskoj“, 29.

¹¹³ *Isto*, 30.

¹¹⁴ *Isto*, 31.

mi što smo ih tako lijepi primili i pružili im sigurnost, i eto od tada nosim ovu značku i s ponosom ju pokazujem.“. Mađarska je često pokazivala sklonost prema Hrvatskoj i njenoj politici, kada je promatrala krizu u Jugoslaviji. Ipak, Mađari su morali paziti da im odnosi s Beogradom previše ne eskaliraju s obzirom na 400 000 Mađara u Vojvodini, ili kako su to Mađari znali reći, „400 000 talaca“. Izlaskom iz Varšavskog ugovora i povlačenjem sovjetskih snaga u Mađarskoj je nastao vojni vakuum te je državna vojska ostala sa zastarjelim naoružanjem i vojnom tehnikom, stoga i nije bila u mogućnosti pružiti ozbiljniju vojnu pomoć.¹¹⁵

Bilateralni odnosi Hrvatske i Mađarske odmah su na početku službenih diplomatskih odnosa bili na visokoj razini. Tomu svjedoči i podatak o brojnim susretima i posjetima hrvatskih dužnosnika Mađarskoj. Tako već 1992. godine u posjet Republici Mađarskoj dolazi izaslanstvo u sastavu: Slavko Degoricija, ministar za obnovu i razvoj, Zvonimir Baletić, ministar bez lisnice te Adalbert Rebić, predstojnik Ureda za izbjeglice i prognanike Vlade RH. Nedugo nakon njih Mađarsku posjećuju i ostali hrvatski dužnosnici poput Zlatka Mateše, predstojnika Ureda za obnovu i razvoj Vlade RH te Vesne Girardi-Jurkić, ministrice obrazovanja i kulture koja je zajedno sa suradnicima posjetila Ministarstvo kulture i obrazovanja Republike Mađarske i razgovarala s resornim ministrom Bertalanom Andrásfalvyjem te s ministrom bez lisnice zaduženim za sport, Balázsom Horváthom. Nadalje, u posjeti Mađarskoj bio je i predsjednik Ustavnog suda RH Jadranko Crnić. Iste godine na skupu Europskog vijeća za poljoprivredu (od 28. do 30. lipnja 1992.) u Mađarskoj sudjelovao je i resorni ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ivan Tarnaja, susrevši se i s mađarskim kolegom Salamonom. Bilateralna suradnja besprijekorno je funkcionirala i na polju policijskih snaga, tako i Šolc dogovara sastanak Ivana Jarnjaka, ministra unutarnjih poslova, s njegovim mađarskim kolegom Péterom Borossom. U organizaciji predsjednika mađarske vlade Józsefa Antalla organiziran je sastanak predstavnika Crvenog križa, hrvatskog predsjednika Vlade Franje Gregurića i Milana Panića, predsjednika Srbije, o razmjeni zarobljenika. Mađarsku je posjetio i ministar vanjskih poslova Zdenko Škrabalo. On je u delegaciji zajedno s Miomikom Žužulom, Antunom Babićem te hrvatskim veleposlanikom Šolcom raspravljao o brojnim bilateralnim pitanjima Hrvatske i Mađarske. (Mađarsku delegaciju vodio je ministar vanjskih poslova Géza Jeszenszky, Szöcs Timotity te veleposlanik u Hrvatskoj Gábor Bagi). Glavno pitanje sastanka bila je mađarska pomoć u hrvatskim težnjama za pristupanje europskim i međunarodnim institucijama u kojima je Mađarska već bila članica.¹¹⁶ Iste godine, 1992., potpisan je i Ugovor o prijateljstvu i suradnji od stranke hrvatskog premijera Šarinića i

¹¹⁵ Šolc, „Služba u Mađarskoj“, 33.

¹¹⁶ Isto, 35.

mađarskog premijera Antalla. Šarinić je tom prigodom posjetio i predsjednika Republike Mađarske Árpáda Göncza te predsjednika Parlamenta Györgya Szabada. Nisu samo hrvatski dužnosnici hodočastili Budimpeštom i tamo molili za pomoć. Susjedi su svesrdno uzvraćali susrete te često posjećivali Hrvatsku. Tako i Šolc bilježi susret u Zagrebu mađarskog ministra vanjskih poslova Jeszenskyog s predsjednikom Vlade Franjom Gregurićem i ministrom vanjskih poslova Zdenkom Škrabalom. U posjet Hrvatskoj došla je i šesterostranačka delegacija mađarskog Parlamenta i to u više navrata tijekom 1992. godine.¹¹⁷

Republiku Mađarsku su, osim predsjednika Vlade Hrvoja Šarinića, posjetila i ostala dva hrvatska premijera – Franjo Gregurić i Nikica Valentić. Izaslanstvo Republike Hrvatske na Konferenciji o europskoj sigurnosti i suradnji održanoj u Budimpešti 1994. godine, vodio je sam predsjednik Franjo Tuđman. Jedna od interesantnosti diplomatskih odnosa je i značajka da su brojne države svoje predstavnike za Hrvatsku prvotno bazirali upravo u Budimpešti. Tako su, primjerice, Danska, Belgija, Nizozemska, Norveška i Španjolska održavale kontakt s hrvatskim veleposlanstvom u Mađarskoj tražeći vjerodajnice i organizaciju njihovih posjeta i susreta u Hrvatskoj.¹¹⁸ Mađarska je u odnosima s Hrvatskom imala značajne gospodarske interese. Jedno od najvitalnijih pitanja bilo je ono Jadranskog naftovoda te interes na suradnji u području turizma. Mađarima je Hrvatska djelovala kao odlično tržište za plasiranje njihovih poljoprivrednih proizvoda te proizvoda građevinskog materijala. Interes za suradnju pokazivali su i u proizvodnji, preradi i doradi šećerne repe, stočne hrane i soje.¹¹⁹

Hrvatski veleposlanik Šolc na diplomatskoj misiji ostao je sve do 1996. godine kada ga je ondje zamijenio bivši ministar vanjskih poslova Zdenko Škrabalo. Hrvatska i Mađarska su u tom periodu zajednički izborile hrvatsku neovisnost te uspostavile trajne i održive bilateralne odnose.

¹¹⁷ Šolc, „Služba u Mađarskoj“, 36.

¹¹⁸ *Isto*, 37–38.

¹¹⁹ *Isto*, 34.

Zaključak

Kratko 20. stoljeće Hrvatska i Mađarska proživjele su kao i brojna stoljeća prije njega – s povremenim trzavicama i povremenim znacima prijateljstva. Glavna razlika ovoga puta bila je činjenica da sada nisu bili unutar istih granica te se njihovi odnosi mogu početi promatrati s bilateralne strane.

Ulaskom Hrvatske u Kraljevinu Jugoslaviju Hrvati su izgubili svoju neovisnost te je kao što je već spomenuto, izrazito nezahvalno promatrati odnose na relaciji Beograd – Budimpešta kao istovjetne mogućim odnosima Zagreb – Budimpešta. Ipak, čini se vrlo vjerojatnim da bi problematika oko pitanja Međimurja i Baranje bila na dnevnom redu i tih, fiktivnih odnosa, baš kao i odnosa Kraljevine Jugoslavije s Mađarskom. Ovako, Hrvati su sudjelovali u kreaciji vanjske politike Jugoslavije te se u velikoj mjeri slagali s tendencijama Beograda o granici prema Mađarskoj. Značajan broj Hrvata opirao se ideji Jugoslavije pa su tako, primjerice ustaše, upravo u Mađarskoj pronašli utočište za svoje ideje o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. To je također bio jedan od većih prijepora Jugoslavije s Mađarskom pa stoga možemo zaključiti da sve do dolaska Stojadinovića i promjene kursa jugoslavenske države, na odnose s Mađarima možemo gledati iz poprilično negativne perspektive.

Dolaskom ustaša, do tada podupiranih i od Mađara, na vlast u Hrvatskoj, nije se bitnije promijenila napeta situacija na granici. Diplomatski protesti i nemiri u Međimurju još su jednom dokazali da će proći čitav niz godina, prije nego li se Hrvati s Mađarima dogovore gdje je granica. Bez obzira na činjenicu da su se i Mađarska i NDH nalazile u istom taboru za vrijeme Drugog svjetskog rata, jako su teško dolazili do rješenja svojih problema. Obje su se fokusirale na Nijemce i njihova riječ je bila zakon. No Nijemcima su ovi prostori bili od malog značaja. Jedino su se fokusirali da ne izbiju problemi, a za probleme bilateralnih odnosa NDH i Mađarske nisu previše marili.

Ponovnom uspostavom Jugoslavije, ovoga puta pod čeličnom rukom Josipa Broza, ponovno su ojačale težnje Jugoslavije za pripajanje što većih teritorija, tada slabe i razbijene, Mađarske. To je i bio svojevrsni lajtmotiv odnosa do 1948. godine, kada raskolom Jugoslavije s Moskvom u ekstenziji dolazi i do raskola s Budimpeštom. Sve do Mađarske revolucije 1956. godine, odnosno do odlaska stare komunističke garniture s vlasti u Mađarskoj, Tito je zazirao od bilo kakvih kontakta sa sjevernim susjedom. Ipak, kao interesatna činjenica ostaje odluka Jugoslavije da se izloži međunarodnim pritiscima SSSR-a, s kojima je tek netom normalizirala odnose, da bi pružila utočište neželjenom čedu mađarskog komunizma – Imreu Nagyu.

Proglašenjem hrvatske neovisnosti, svi granični sporovi s Mađarskom su već davno nestali. Štoviše, granica RH prema Mađarskoj je jedina granica prema susjedima kojoj izostaju upitnici nad glavama. Mađarska se pokazala kao pouzdan susjed i partner u izgradnji hrvatskih težnji te je bila od velike pomoći prilikom akvizicije hrvatskog međunarodnog priznanja i pristupanja u članstvo u UN-u. Danas se odnosi Hrvatske i Mađarske opisuju kao prijateljski i puni poštovanja, uz poneku eskalaciju, koja prvenstveno ovisi o „personalnoj diplomaciji“ (slučaj INA-MOL, slučaj migrantske krize). Tako možemo i potvrditi hipotezu. Animositet Hrvata prema Mađarskoj do 90-ih godina 20. stoljeća potpuno je iščeznuo, a zamijenio ga je onaj prema istočnom susjedu, još jednoj državi s kojom smo bili u zajedničkoj državi. Isto tako, valjano je za zaključiti da su Mađari u značajnoj mjeri podupirali hrvatsku neovisnost. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije s ciljem razbijanja snažnog južnog susjeda, dok su im za vrijeme Domovinskog rata intencije bile puno plemenitije naravi. Dio toga može se zahvaliti i činjenici da je Hrvatska prihvaćala mađarske izbjeglice poslije Mađarske revolucije 1956. godine. te su se Mađari znali iskupiti i pružiti ruku hrvatskom narodu, onda kada mu je bilo najpotrebnije. Cjelokupne hrvatsko-mađarske odnose kroz povijest najbolje možemo opisati sljedećom metaforičkom usporedbom prema riječima jednoga diplomata: „Hrvatska i Mađarska su obitelj – dvije sestre. Postoji puno ljubavi među nama, ali kao i u svakoj obitelji dolazi do nesuglasica i svađa i to je normalno.“

Popis literature

- Anić, Šime i Klaić, Nikola i Domović, Želimir. *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, 2002.
- Berković, Svjetlan. *Diplomacija i diplomatska profesija*, Dubrovnik, 2006.
- Granić, Mate. *Vanjski poslovi: Iza kulisa politike*, Zagreb, 2005.
- Hanák, Péter. *Povijest Mađarske*, Zagreb, 1995.
- Hornyák, Árpád. „Jugoslavenski teritorijalni zahtjevi prema Mađarskoj i susjednim zemljama i planovi za njihovu primjenu nakon Drugog svjetskog rata”, *Časopis za suvremenu povijest* (2010.): 23-54.
- Holzer, Jerzy. *Komunizam u Europi*, Zagreb, 2002.
- Jović, Dejan. „Analiza vanjske politike socijalističke Jugoslavije: akteri i strukture“, *Anali hrvatskog politološkog društva* (2017.): 147-169.
- Hutinec, Goran. „List Muraköz - Megyimirje kao organ mađarske okupacijske vlasti u Međimurju (1941-1943)“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (2005.): 283-310.
- Korea Gajski, Bruno. „Ključni momenti jugoslavenske i hrvatske diplomacije od 1941. – 1956.“, *Međunarodne studije: časopis za međunarodne odnose, vanjsku politiku i diplomaciju* (2015.): 43-64.
- Kovačić, Davor. „Pitanje Međimurja u redarstveno-obavještajnim odnosima Nezavisne Države Hrvatske i Kraljevine Mađarske u Drugom svjetskom ratu“, *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira* (2010.): 59-78.
- Krizman, Bogdan. „Vanjskopolitički položaj Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca godine 1919.“, *Časopis za suvremenu povijest* (1970.): 23-60.
- Mejovšek, Milko. *Uvod u metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanosima*, Zagreb, 2003.
- Mikolić, Mario. *Diplomatski i poslovni protokol*, Zagreb, 2002.
- Nazor, Ante i Pušek, Tomislav. *Domovinski rat: Pregled političke i diplomatske povijesti*, Zagreb, 2018.
- Nobilo, Mario. *Hrvatski feniks: Diplomatski procesi iza zatvorenih vrata 1990. – 1997.*, Zagreb, 2000.
- Šišić, Ferdo. *Povijest Hrvata: Pregled povijesti hrvatskog naroda 1526. – 1918.*, Split, 2004.
- Šokčević, Dinko. *Hrvati u očima Mađara, Mađari u očima Hrvata*, Zagreb, 2002.

Šolc, Aleksandar. „Služba u Mađarskoj, susjednoj i prijateljskoj zemlji“, U: *Hrvatski diplomatski klub; Sjećanja i prilozi za povijest Diplomacije RH*, ur. Đuro Vidmarović, Zagreb, 2010.: 27-48.

Vinaver, Vuk. *Jugoslavija i Mađarska 1918.-1933.*, Beograd, 1971.

Vinaver, Vuk. *Jugoslavija i Mađarska 1933.-1941.*, Beograd, 1976.

Vukadinović, Radovan. *Međunarodni politički odnosi*, Zagreb, 1998.

Zelenika, Ratko. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*, Beograd, 1988.

Zelmanović, Đorđe. *Mađarska jesen 1956.*, Zagreb, 2000.

Mrežni izvori:

Stranice ministarstva vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske - <http://www.mvep.hr/>